UDK 343.359
343.53
343.72:004.7(497.5)
004.7:343.72(497.5)
Primljeno 13. listopada 2017.
Pregledni znanstveni rad

Dr. sc. Lucija Sokanović *
Dr. sc. Ante Orlović **

OBLICI PRIJEVARA U KAZNENOM ZAKONU ***

U radu se analiziraju odabrana obilježja kaznenih djela prijevare, prijevare u gospodarskom poslovanju, subvencijske i računalne prijevare, koja predstavljaju dogmatske izazove i probleme u praksi. Posebna je pozornost posvećena razgraničenju činjenica i vrijednosnih sudova, radnji počinjenja te namjere kao obliku krivnje i cilja pribavljanja protupravne imovinske koristi kao subjektivnog obilježja bića djela kod prijevare. Autori razmatraju opravdanost posebne inkriminacije prijevare u gospodarskom poslovanju. U nastavku rada bave se tumačenjem pojma državnih potpora i subvencija te radnjama počinjenja subvencijske i računalne prijevare. S obzirom na pripadnost djela relativno novim granama prava – gospodarskom i financijskom kaznenom pravu – te posebnom obliku kriminaliteta – računalnom kriminalitetu – uspješnost kaznenog progona zahtijeva interdisciplinarno znanje. Istraživanje je upozorilo na potrebu uspostavljanja adekvatnih baza podataka o visini protupravne imovinske koristi pribavljene prijevarama, visini oduzimanja i povrata imovinske koristi te troškovima koje Republika Hrvatska ima zbog tih kaznenih postupaka.

Ključne riječi: prijevara, prijevara u gospodarskom poslovanju, subvencijska prijevara, računalna prijevara, protupravna imovinska korist

1. UVODNE NAPOMENE

Je li prijevarno postupanje *modus vivendi* današnjih društava opterećenih korupcijom, u kojima se sukobljavaju siromaštvo i oskudica s bogatstvom i

---

* Dr. sc. Lucija Sokanović, docentica na Katedri za kazneno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu

** Dr. sc. Ante Orlović, docent, Policijska akademija – Visoka policijska škola, Ministarstvo unutarnjih poslova

*** Rad se temelji na doktorskom istraživanju provedenom u okviru doktorskog rada „Prijevare u kaznenom pravu“, koji je koautorica obranila na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, te sukladno tome sadržava dijelove navedenog doktorskog rada.

obiljem (ili je tako bilo oduvijek)? Gotovo i nema dana da se u medijima ne pojavi bar jedna vijest o nekoj vrsti prijevare. Načini počinjenja, okolnosti i sredstva pri tome se neprestano mijenjaju i upućuju na domišljatost počinitelja. U reminiscencijama o osnovama prava razlikujemo pojam prijevare u kaznenom pravu, građanskom pravu i parničnom postupku.[1] U kaznenom pravu temeljni oblik prijevare ostvaruje onaj tko s ciljem da sebi ili drugome pribavi protupravnu imovinsku korist (*animus lucri faciendi*) dovede koga lažnim prikazivanjem ili prikrivanjem činjenica u zabludu ili ga održava u zabludi i time ga navede da na štetu svoje imovine nešto učini ili ne učini, pri čemu je objekt djela imovina u ekonomskom smislu, uključujući ekonomska prava i interese.[2] Vrlo je važno uočiti povezanost pojmova prijevare u kaznenom i građanskom pravu te distinkciju između njih.[3] Već je Šilović davne 1908. naglašavao kako je bez sumnje teško naći granicu između tzv. civilne i kriminalne prijevare. Navodi kako kazneni zakon postavlja granicu u himbi: „Himbeno je ono zavaravanje koje je s osobitom previjanošću izvedeno tako da će ga čovjek i uz veću pozornost teško opaziti i uvidjeti, gdje god nema himbe, nema ni kriminalne prijevare.“[4] Prema važećem Kaznenom zakonu,[5] pored temeljnog kaznenog djela prijevare iz odredbe čl. 236., još su četiri posebna kaznena djela prijevare, i to: prijevara u gospodarskom poslovanju (čl. 247.), subvencijska prijevara (čl. 258.), računalna prijevara (čl. 271.) i izborna prijevara (čl. 338.).[6] Iz samog pregleda navedenih kaznenih djela razvidna je brojnost zaštićenih pravnih dobara (imovina, gospodarstvo, računalni sustavi, programi i podaci, izborno pravo) te pripadnost pojedinim relativno novim granama prava: gospodarskom i fi-

[1] Horvatić, Ž. (ur.), Rječnik kaznenog prava, Masmedia, Zagreb, 2002, str. 453-456.

[2] Cit. *Idem*. Usp. Srdić, M. (ur.), Pravna enciklopedija, Savremena administracija, Beograd, 1979, str. 1104.

[3] U razgovoru autora sa sucima nadležnima za te predmete često je izražen stav kako u jednom broju „prijevarnih“ predmeta oštećenici prijavama pokušavaju „zastrašiti“ dužnike i „potaknuti“ ih da im podmire dugovane tražbine te kazneni postupci postaju sredstvo prisilne naplate neplaćenih potraživanja izricanjem dvostrukog uvjeta.

[4] Šilović, J., Kazneno pravo, Kraljevska zemaljska tiskara, Zagreb, 1908, 4. izdanje, str. 367. Usp. Derenčin, M., Osnova novog kaznenog zakona o zločinstvih i prestupcih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju uz Obrazloženje, Narodne novine, 1879, str. 347, 348.

[5] Kazneni zakon, Narodne novine, br. 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015 i 101/2017, u daljenjem tekstu: KZ.

[6] Dakle zakonodavac je ta kaznena djela nazvao prijevarama te ih stoga smatramo prijevarama *ex lege*. Zbog ograničenog opsega rada u nastavku ćemo se baviti samo ovim oblicima prijevara, uz iznimku izborne prijevare, koja je posebno tematizirana u radu Sokanović, L., Getoš Kalac, A.-M., Izborna prijevara – kriminološka i kaznenopravna analiza u hrvatskom i komparativnom kontekstu, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 67, br. 2, 2017, str. 167-196. Za više vidi Sokanović, L., Prijevare u kaznenom pravu, doktorski rad, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2014.

nancijskom kaznenom pravu te računalnom kriminalitetu, zbog čega njihovo razumijevanje zahtijeva interdisciplinarno znanje. Zašto je važno istraživanje prijevara? Posljednja istraživanja gospodarskog kriminaliteta Njemačke upućuju na to da su štete kao posljedice gospodarskog kriminaliteta u 2016. godini premašile iznos od sto milijardi eura, pri čemu su u ukupnom broju počinjenih kaznenih djela prijevara i zlouporaba povjerenja iznosile 45 %.[7] U djelovanju zločinačkih udruženja jedna od izvornih i temeljnih aktivnosti jesu prijevare.[8] No kakvo je stanje u Republici Hrvatskoj? Nakon utvrđivanja zastupljenosti prijevara u ukupnom kriminalitetu, autori će pokušati utvrditi koji su iznosi šteta prouzročenih tim kaznenim djelima, koji su problemi imanentni progonu i kažnjavanju njihovih počinitelja te ostvaruje li se u tom kontekstu svrha kažnjavanja uopće.

2. PRIJEVARA

Temeljni oblik prijevare propisan je kao imovinsko kazneno djelo u čl. 236. te ga ostvaruje tko s ciljem da sebi ili drugome pribavi protupravnu imovinsku korist dovede nekoga lažnim prikazivanjem ili prikrivanjem činjenica u zabludu ili ga održava u zabludi i time ga navede da na štetu svoje ili tuđe imovine nešto učini ili ne učini.[9] Riječ je o kaznenom djelu koje karakterizira doprinos žrtve, koja redovito zbog svoje naivnosti ili pohlepe i sama snosi odgovornost, te inteligencija i maštovitost počinitelja.[10] Ishodište prijevara, kao i proučavanja prijevara, jesu činjenice. U nastavku se analiziraju odabrana obilježja bića djela koja predstavljaju dogmatske izazove i probleme u praksi.[11]

[7] Geschonneck, A., Cai, Z., Scheben, M. O., KPMG, Wirtschaftskriminalität in Deutschland, Studie 2016, dostupno na: https://cdn2.hubspot.net/hubfs/571339/LandingPages-PDF/wirtschaftskriminalitaet-2016-2-KPMG.pdf, str. 10 (22. rujna 2017.). Prema policijskim statistikama Njemačke iz 2009. godine ukupna šteta od prijevara procijenjena je na 2,2 milijarde eura. Vidi: Kraatz, E., Individualisierung contra Normativierung, Oder: Überlegung zum Auslegungsmaβstab konkludenter Täuschungshandlungen beim Betrug (§ 263. StGB), Festschrift für Klaus Geppert zum 70. Geburtstag am 10. März 2011, De Gruyter, str. 269.

[8] O def. organiziranog kriminaliteta Derenčinović, D., Mit(o) korupciji, Nocci, Zagreb, 2001, str. 71.-75.

[9] Kvalificirani i privilegirani oblik v. st. 2. i 3.

[10] Cvitanović, L. u: Derenčinović, D. (ur.), Posebni dio kaznenog prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013, str. 204; Novoselec, P., Bojanić, I. u: Novoselec, P. (ur.), Posebni dio kaznenog prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007, str. 234.

[11] Zbog ograničenja u opsegu rada izostavljena je vrlo važna analiza zabluda, uzročne veze i imovinske štete.

2.1. Činjenice

Prema tradicionalnom učenju kaznenog prava činjenice su sva zbivanja i stanja u sadašnjosti i prošlosti koja se mogu dokazivati; dijele se na vanjske i unutarnje.[12] Vanjske se činjenice mogu utvrditi putem osjetila ili empirijski provjeriti.[13] Neograničen je broj mogućnih okolnosti, no najčešće se odnose na svojstva stvari ili robe: kvalitetu, podrijetlo, veritet i bonitet tražbina, ali i svojstva osobe: njezin identitet, obiteljski odnos, društveni položaj ili imovinske prilike.[14] U analiziranoj sudskoj praksi uvjerljivo su dominirale vanjske činjenice te je u pravilu bila riječ o lažnom identitetu počinitelja, koji bi na temelju krivotvorenih isprava podizao kredit, otvarao tekući račun ili zaključivao ugovor o pretplatničkom odnosu.[15] Unutarnje su činjenice psihičke okolnosti koje postoje u sadašnjosti ili su postojale u prošlosti.[16] Unutarnje činjenice mjerodavne za prijevaru jesu znanje i volja počinitelja, njegova nakana.[17] Najčešće je riječ o spremnosti počinitelja na isplatu, odnosno ispunjenje ugovora ili uvjeravanje počinitelja da će, unatoč sadašnjoj nesposobnosti za plaćanje, ugovornu obvezu u dogovorenom roku ispuniti (ozbiljnost za zaključenje ugovora, na-

[12] Novoselec, P., Bojanić, I., *op. cit.* bilj. (10), str. 235. Usp. Bačić, F., Pavlović, Š., Komentar Kaznenog zakona, Organizator, Zagreb, 2004, str. 811. Za pojam u građanskom pravu v. Vedriš, M., Klarić, P., Građansko pravo, Narodne novine, 2004, Zagreb, str. 25-31.

[13] Novoselec, P., Bojanić, I., *op. cit.* bilj. (10), str. 235, Cvitanović, L. *op. cit.* bilj. (10), str. 204.

[14] Janssen vrlo slično definira vanjske činjenice: sva konkretna, prošla ili sadašnja zbivanja ili stanja vanjskog svijeta ili čovjekova unutrašnjeg (duševnog) života koja se mogu utvrditi putem osjetila, empirijski provjeriti i dokazati. Prema sudskoj praksi BGH činjenice nisu samo stvarna već i navodna zbivanja ili stanja sve dok se mogu objektivno odrediti i ukoliko se sa sigurnošću može utvrditi njihovo postojanje, pa to mogu biti kako svojstva neke stvari, prometnost, podrijetlo, tako i starost neke stvari ili osobe, njezin identitet ili obiteljske, društvene ili financijske prilike. Janssen, G. u: Achenbach, H., Ransiek, A. (Hrsg.), Handbuch Wirtschaftsstrafrecht, C.F. Müller Verlag, 2012, str. 530, tako i Cramer, P., Perron, W. u: Schönke, A., Schräder, H., Strafgesetzbuch – Kommentar, C.H. Beck, München, 2006, str. 2188.

[15] Riječ je o 65 pravomoćnih presuda Općinskog kaznenog suda u Zagrebu i Općinskog suda u Splitu donesenih u razdoblju od 2007. do 2011. Analizirani su podaci o počinitelju (dob, spol, školska sprema, zanimanje, prethodna kažnjivost), žrtvi (fizička osoba, pravna osoba), načinu dovođenja i održavanja u zabludi, raspolaganju imovinom, visini štete, kazni, drugim mjerama, stjecaju, olakotnim i otegotnim okolnostima. Sokanović, L., *op. cit.* bilj. (6), str. 46.

[16] Novoselec, P., Bojanić, I., *op. cit.* bilj. (10), str. 235, Cvitanović, L. *op. cit.* bilj. (10), str. 204. Prema Fischeru riječ je o unutarsubjektivnim stanjima, procesima, znanjima i namjerama. Fischer, T., Strafgesetzbuch, Kommentar, C.H. Beck, 2012, str. 1784.

[17] U presudama ih sudovi izražavaju u pravilu na sljedeći način: „*… neistinito prikazujući da će ugovorne obveze uredno izvršavati iako je unaprijed odlučio da tako ne postupi... neistinito prikazavši da će taj iznos vratiti najkasnije do 31. prosinca 2010. iako je unaprijed odlučio da navedeni iznos nikada ne vrati... neistinito prikazavši da će on otplaćivati mjesečne rate kredita, a unaprijed odlučivši da tako ne postupi...*“.

mjera da u budućnosti neće poduzeti ili propustiti određene radnje).[18] Unutarnje činjenice u odnosu na koje je postojalo prijevarno dovođenje ili održavanje u zabludi u analiziranim presudama bile su: volja za plaćanje naručene i preuzete robe, za otplatu kredita, za podmirivanje usluga, podmirivanje neisplaćenog dijela cijene za kupljeno vozilo, povrat zajma.[19] Suprotnost činjeničnim tvrdnjama predstavljaju zaključci, pretpostavke, ocjene ili iznošenje mišljenja kod kojih se iznošenjem subjektivnih osobnih procjena činjenice stavljaju u odnos prema normama.[20] Problem nastaje kod razgraničenja vrijednosnog suda i činjenica; veći značaj treba pridati tome ima li vrijednost izjašnjavanja objektivno procjenjivu činjeničnu jezgru o čijem postojanju ili o nedostatku kojeg kod prevarenog nastaje netočna predodžba nego na formu izjašnjavanja ili mogućnost osjetilnog zapažanja predmeta izjašnjavanja.[21] Izjašnjavanja o kvaliteti i vrijednosti stvari mogu biti obične procjene (npr. o vrijednosti neke slike), ali i činjenične tvrdnje kada se time istodobno označava određeno svojstvo predmeta; npr. prometna vrijednost neke stvari, sigurnost hipoteke, mogućnosti iskorištavanja patenta, da je neka roba dobra i pristupačna, da neki ugostiteljski objekt dobro posluje, da je učinkovitost sredstva za mršavljenje ili za poboljšanje rasta kose znanstveno dokazana.[22] Razlika između činjenica i vrijednosnih sudova važna je kod reklamiranja i sličnih hvaljenja; prijevara postoji samo kada se konkretne činjenice ozbiljno tvrde. Pri tome treba uzeti u obzir da se, prema shvaćanjima u prometu, prekomjerno hvaljenje i reklame u području oglašavanja najčešće ne smatraju ozbiljnima.[23] Kod reklamiranja ili svakog hvaljenja i preporučivanja roba ili usluga treba pripaziti na kontekst u kojem se prijeporni činjenični podaci daju. S jedne strane konzumenti su svjesni da im se često daje „uljepšani opis", dok su s druge strane opisi tako nekonkretni da ne može biti riječ o činjenicama. Ukoliko vrijednosni sud ima

[18] Janssen, G., *op. cit.* bilj. (14), str. 533. Švicarska dogmatika jasno upućuje na to da se kod iskazivanja vlastite namjere plaćanja prilikom kupnje ili vlastite volje povrata novca prilikom zajma ne radi o budućem događaju plaćanja ili povrata novca, već o sadašnjoj volji počinitelja da poduzme takve radnje. Stratenwerth, G., Jenny, G., Bommer, F., Schweizerisches Strafrecht, Besonderer Teil I, Stämpli Verlag AG Bern, 2010, str. 381. Takvu volju, kao sadašnju činjenicu, treba razlikovati od predviđanja, koje predstavlja neistinito prikazivanje vjerovanja ili nadanja te, doduše, predstavlja unutarnju činjenicu, ali pod njom podrazumijeva budući razvoj na čije ostvarenje onaj koji iznosi tvrdnju nema nikakav utjecaj, za razliku od vlastite namjere plaćanja ili povrata novca.

[19] Sudovi se pri tome nisu bavili analizom je li konkretna činjenica vanjska ili unutarnja.

[20] Cramer, P., Perron, W., *op. cit.* bilj. (14), str. 2188.

[21] *Ibid*.

[22] Cramer, P., Perron, W., *op. cit.* bilj. (14), str. 2189.

[23] *Ibid*. Tako i Janssen, G., *op. cit.* bilj. (14), str. 531. Prema njemačkoj sudskoj praksi vrijednosni sudovi u pravilu ne sadržavaju tvrdnje intersubjektivne provjerljive (dokazive) istinitosti već samo unutarsubjektivne procjene. Procjene takve vrste jako su ovisne o tome u kojem se kontekstu daju i koji im se sadržaj pridaje prema shvaćanju u prometu konkretne sredine.

činjeničnu jezgru, radi se o prijevarno relevantnoj činjenici.[24] Što je s predviđanjima? Npr. predviđanja o budućem razvoju tečaja ili rastu vrijednosti, tržišnih prilika. Tiedemann tvrdi kako su predviđanja često povezana s vrijednosnim sudovima ili jesu vrijednosni sudovi.[25] Prema Crameru i Perronu predviđanja je teško obuhvatiti pojmom činjenica jer kao takve vrijede samo prošli ili sadašnji događaji, k tome buduće se okolnosti ne mogu dokazati dokazima u sadašnjosti.[26] Dakle predviđanja su po svom značenju bliža pojmu vrijednosnih sudova, no ukoliko sadržavaju činjeničnu jezgru, može se u odnosu na njih raditi o prijevari (kao i kod vrijednosnih sudova).[27]

2.2. Način počinjenja djela

Prijevara se može počiniti činjenjem i nečinjenjem. Činjenje ili aktivna radnja sastoji se u lažnom prikazivanju činjenica, koje može biti izričito i konkludentno, dok nečinjenje, odnosno propuštanje, predstavlja prikrivanje činjenica. Dok kod izričitog lažnog prikazivanja činjenica u praksi nema teškoća, nešto je drukčija situacija s konkludentnom prijevarom. Od posebnog su praktičnog značenja ovdje slučajevi prijevara primjenom lažnih dokaza, nepotpunim izjašnjavanjem o manipuliranom objektu kupnje, prešućivanjem nedostataka.[28] Poseban slučaj konkludentne prijevare odnosi se na neplaćanje računa u ugostiteljstvu jer se kod poslovanja s gotovinom ili u gastronomskoj te hotelskoj djelatnosti sposobnost i spremnost na plaćanje redovito konkludentno izjašnjavaju.[29] Prijevara propuštanjem nastaje kada je počinitelj dužan na temelju

[24] *Idem*. Usp. Novoselec, P., Uvod u gospodarsko kazneno pravo, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2009, str. 96.

[25] Tiedemann, K. prema Janssenu, G., *op. cit.* bilj. (14), str. 532.

[26] Cramer, P., Perron, W., *op. cit.* bilj. (14), str. 2188.

[27] Problematika razgraničenja činjenica, vrijednosnih sudova i predviđanja kod kaznenog djela prijevare može se usporediti s razgraničavanjem tzv. izjava o činjenicama (*statements of fact*), vrijednosnim sudovima (*value judgments*) i izjavama o činjenicama koje su vrijednosno ispunjene (*value laden*) u praksi Europskog suda za ljudska prava u svezi s povredom čl. 10. Konvencije (u kontekstu kaznenog djela uvrede, klevete i sramoćenja). Pri tome je Sud kao mjerodavno načelo iznosio kako se postojanje činjenica može dokazati, dok istinitost vrijednosnih prosudbi nije dokaziva. Stoga razlika između činjenica i vrijednosnih sudova leži u količini činjeničnih dokaza koje je potrebno utvrditi. Dakle kriterij razgraničenja opet je činjenična jezgra koja se u ovim predmetima naziva činjeničnom osnovom (*factual basis*). V. Sokanović, L., *op. cit.* bilj. (6), str. 51-52.

[28] Fischer, T., *op. cit.* bilj. (16), str. 1787.

[29] Konhäuser, A., Lindemann, M., Anfängerklausur – Strafrecht: Eingehungs- und Erfüllungsbetrug – Schlichter Wein in teueren Flaschen, JuS 2011, str. 806.

zakona ili pravnog posla upoznati drugu stranu s nekom činjenicom.[30] Dakle počinitelj ovdje može biti samo garant. Teškoće nastaju prilikom razgraničenja prijevare konkludentnim radnjama i nečinjenjem. Novoselec s pravom ističe kako u takvim slučajevima treba poći od primata činjenja, pa uvijek tamo gdje postoji aktivna radnja koja u svojoj cjelovitosti sadržava neku obmanu treba uzeti da se radi o dovođenju u zabludu konkludentnom radnjom.[31] U odnosu na način počinjenja prijevare držimo važnim upozoriti na odluku BGH od 15. prosinca 2006., u literaturi poznatu kao *Quotenentscheidung*.[32] Jedno od ključnih pitanja u tom slučaju bilo je može li se ponašanju osobe koja zaključuje ugovor o klađenju pridati značaj prešutnog izjašnjavanja o činjenici da nije dogovorila manipulaciju rezultata sportskog natjecanja (konkretno, nogometne utakmice). Naime ishod je sportskog natjecanja budući i neizvjestan događaj te kao takav ne predstavlja činjenicu u smislu kaznenog djela prijevare. Zemaljski sud u Berlinu obrazloženje osuđujuće odluke započeo je stavom da onaj tko sklapa ugovor o klađenju istovremeno prešutno izjašnjava da ne manipulira predmetom klađenja.[33] BGH je tu odluku potvrdio, a argument u prilog stavu kako nije riječ o počinjenju prijevare prikrivanjem činjenica jest da je za obvezu izjašnjavanja o utjecaju na ishod predmeta oklade potrebno postojanje odnosa povjerenja, koji može nastati iz dugogodišnjeg poslovnog odnosa ili prijateljske povezanosti (o kojoj kod manipulacije radi ostvarivanja zarade na kladionicama ne može biti govora).[34]

2.3. Namjera kao oblik krivnje i cilj pribavljanja protupravne imovinske koristi

Iako je nesporno da se prijevara može počiniti kako izravnom namjerom tako i neizravnom namjerom, u svim analiziranim osuđujućim presudama sudovi su okrivljenike osudili za prijevaru s izravnom namjerom. Obrazloženja su sudova u pogledu krivnje gotovo tipska i sastoje se u ponavljanju utvrđenog

[30] Novoselec, P., Bojanić, I., *op. cit*. bilj. (10), str. 235.

[31] Novoselec, P., *op. cit*. bilj. (24), str. 100.

[32] Riječ je o predmetu koji se obično naziva po imenu nogometnog suca Roberta Hoyzera, a koji je bio ujedno i najpoznatiji osuđenik u tom predmetu. Hoyzer je, prema dogovoru i uputama organizatora kladioničarske mafije (glavnim organizatorom smatrao se hrvatski državljanin s prebivalištem u Berlinu Ante Šapina), svojim odlukama odredio ishod brojnih utakmica njemačkog nogometnog kupa treće nogometne lige 2005. godine. V. Sokanović, L., *op. cit*. bilj (6), str. 90.

[33] *Idem*. Usp. Janssen, koji navodi kako okolnost da kladioničar prešutno izjašnjava jednu negativnu činjenicu ništa ne mijenja. Janssen, G., *op. cit*. bilj. (14), str. 585.

[34] Schlösser, J., Der „Bundesliga – Wettskandal“- Aspekte einer strafrechtlichen Bewertung, Neue Zeitschrift für Strafrecht, 2005, Heft 8, str. 428.

činjeničnog stanja, uz navođenje odredbe čl. 28. st. 2. KZ-a. Za razliku od namjere kao oblika krivnje, posebno subjektivno obilježje bića prijevare jest postupanje s ciljem pribavljanja protupravne imovinske koristi, koje se u presudama često naziva prijevarnom namjerom.[35] Cilj pribavljanja protupravne imovinske koristi mora postojati u trenutku dovođenja drugoga u zabludu, no ne mora nužno biti trenutak zaključenja pravnog posla.[36] Uporaba pojma prijevarna namjera može uputiti na zaključak kako se poistovjećuju namjera kao oblik krivnje i cilj pribavljanja protupravne imovinske koristi kao subjektivno obilježje bića prijevare, što je neprihvatljivo te bi upućivalo na nerazumijevanje formalnog pojma kaznenog djela. Stoga bi bilo potrebno u daljnjim odlukama razdvojiti taj cilj kao subjektivno obilježje bića djela od namjere kao oblika krivnje kojie se utvrđuje tek nakon što je prethodno utvrđeno postojanje radnje, bića i protupravnosti. U svim analiziranim osuđujućim presudama sudovi su utvrdili kako je cilj pribavljanja protupravne imovinske koristi postojao u trenutku zaključenja ugovora. U tom pogledu zanimljiva je jedna oslobađajuća presuda Općinskog kaznenog suda u Zagrebu (KO 2199/11 od 27. prosinca 2011.). Naime sud nije utvrdio postojanje „prijevarne namjere" okrivljeniku koji je unajmio sobu u hotelu, no sobu nije platio jer je prokockao novac. Ako počinitelj unajmljuje sobu i svjestan je da zbog kockanja može ostati bez novca za podmirenje računa te pristaje na to, postupa s neizravnom namjerom. U Njemačkoj su takva ponašanja kvalificirana kao prijevara prilikom ispunjenja ugovora.

2.4. Zastupljenost prijevare i kažnjavanje

U tablici br. 1. prikazani su podaci MUP-a RH u odnosu na prijavljena kaznena djela prijevare, razriješena djela (identificirani počinitelji) i pribavljenu protupravnu imovinsku korist, odnosno materijalnu štetu prema procjeni službenika koji su zaprimili prijave, odnosno provodili kriminalistička istraži-

[35] Npr. „Razmatrajući cjelokupno ponašanje okrivljenika od trenutka zaključenja ugovora s oštećenim pa do danas, sud nema dvojbe kako je kod njega već u trenutku zaključenja ugovora postojala prijevarna namjera." Presuda Općinskog suda u Splitu K 979/10 od 14. studenoga 2011. Ili „Prijevarna namjera u postupanju okrivljenika prema oštećenicima proizlazi iz činjenice da je predmetne ugovore…" Presuda Općinskog kaznenog suda u Zagrebu KO 311/11 od 23. ožujka 2011.

[36] Cvitanović, L. *op. cit.* bilj. (10), str. 207. Usp. Novoselec, P., Bojanić, I., *op. cit.* bilj. (10), str. 239, v. prijevara prilikom ispunjenja obveze (*Erfüllungsbetrug*). Usp. Fabrizy, E. E., Strafgesetzbuch, Kurzkommentar, Manzsche Verlags- und Univeristätsbuchhandlung, Wien, 2010, str. 466.

vanja.[37] U tablici br. 2. nalaze se podaci o prijavama, optužbama i osudama iz relevantnih izvješća Državnog zavoda za statistiku.[38]

Tablica 1.

Prijevare – MUP RH

	Prijav. k. d.	**Razriješena k. d.**	**Materijalna šteta**
2012.	1318	1193	119.390.415
2013.	1649	1542	103.363.133
2014.	1528	1337	113.240.729
2015.	2006	1798	112.431.577
2016.	2408	2161	118.709.723

Tablica 2.

DZS: prijave, optužbe i osude

	Prijave	**Optužbe**	**Osude**
2012.	1951	1585	959
2013.	1832	1292	805
2014.	1744	895	640
2015.	2734	761	559
2016.	3678	746	570

Broj prijavljenih počinitelja tog kaznenog djela tijekom promatranog razdoblja raste (s iznimkom u 2013. i 2014. godini), dok se broj optužbi, kao i osuda smanjuje (s iznimkom u 2016.). Taj podatak ne iznenađuje utoliko što je broj ukupno optuženih i osuđenih osoba u Republici Hrvatskoj u znatnom opa-

[37] Podaci su preuzeti iz statističkih izvješća MUP-a RH i ostalih internih evidencija policije, pri čemu su prijavljena kaznena djela sva kaznena djela koja su prijavljena policiji ili ih je policija otkrila vlastitom aktivnošću, a za koja se progon poduzima po službenoj dužnosti. Razriješena kaznena djela jesu ona kaznena djela za koja je policija identificirala počinitelja u izvještajnoj godini, bez obzira na to kada je djelo prijavljeno, a za koja se progon poduzima po službenoj dužnosti. Podaci u tablicama 3., 5. i 7. također su preuzeti iz istih izvora. Usp. na: http://stari.mup.hr/main.aspx?id=180991 (29. rujna 2017.).

[38] Podaci su preuzeti iz Statističkog izvješća br. 1504/2013: Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude u 2012. godini; Statističkog izvješća br. 1528/2014, br. 1551/2015, br. 1576/2016, 1605/2017. Isti su dostupni na: https://www.dzs.hr/. Podaci u tablicama 4., 6. i 8. također su preuzeti iz istih izvora.

danju.[39] Postotak odbačaja prijava vrlo je visok te se kreće od 43 do čak 49 %.[40] Razlog brojnosti odbačaja nalazimo u utvrđenju da u konkretnim slučajevima nije počinjeno kazneno djelo prijevare. Naime vrlo često vjerovnici podnose kaznene prijave nastojeći time „prisiliti“ ili potaknuti dužnike na ispunjenje svojih činidbi iz međusobnog građanskopravnog ili trgovačkog odnosa (najčešće je riječ o neplaćanju robe) iako znaju da dužnici nisu počinili kazneno djelo. Udio prijevara u ukupnom broju kaznenih djela protiv imovine kreće se od 11 do 13 %, a u ukupnom kriminalitetu RH 4 %. Unutar kaznenih djela protiv imovine prijevare su najzastupljenije nakon teške krađe i krađe.[41] Kod osuda prevladavaju uvjetne kazne sa 78 %, a najčešća je kazna kazna zatvora (uvjetna) u trajanju od šest do dvanaest mjeseci te tri do šest mjeseci.[42] Za kvalificirani oblik djela najteže izrečene kazne kretale su se u okviru kazne zatvora od pet do deset godina. Korisne informacije o materijalnoj šteti počinjenoj prijevarama iz policijskih evidencija, nažalost, ne mogu se usporediti s konačnim oduzimanjem protupravne imovinske koristi u izrečenim presudama jer DZS u statističkim izvješćima ne vodi istu evidenciju. Također izostaju i podaci o povratu oduzete imovinske koristi. Sukladno Izvješću DORH tijekom 2016. dosuđeno je u 476 presuda za kaznena djela protiv imovine oduzimanje 17.454.759,10 kuna, što predstavlja znatan porast u odnosu na prethodno izvještajno razdoblje, kada je oduzeto 11.179.319,20 kuna.[43] Novčana se kazna za prijevaru rijetko izriče premda je nedvojbeno riječ o kaznenom djelu koje se čini upravo iz koristoljublja te se, sukladno odredbi čl. 40. st. 5. KZ-a, može izreći kao sporedna kazna. Vjerujemo da bi takva „odrazna“ kazna imala najbolji specijalnopreventivni učinak na počinitelje, svakako učinkovitiji od uvjetne osude, te bi se njome ostvarilo i suvremeno shvaćeno načelo individualizacije kazne.[44] Naime ako se neko kazneno djelo čini iz koristoljublja, odnosno u cilju pribavljanja protupravne imovinske koristi, tada je sasvim logično

[39] Npr. 2012. ukupno optuženih bilo je 26.622, dok je 2016. taj broj pao na 15.889. U istom je razdoblju optuženih bilo 20.548, a osuđenih punoljetnih osoba 13.412. V. DZS.

[40] Sukladno Izvješću Državnog odvjetništva Republike Hrvatske za 2016. godinu, donošenjem rješenja o odbačaju kaznene prijave riješeno je 43,8 % prijava za kaznena djela protiv imovine, neposredne optužnice podignute su protiv 45,2 % počinitelja, dok je u odnosu na 8,7 % doneseno rješenje o provođenju istrage. Izvješće Državnog odvjetništva Republike Hrvatske za 2016. godinu, Zagreb, travanj 2017., str. 76. Izvješće je dostupno na: http://www.dorh.hr/Default.aspx?sec=645. U nastavku teksta: Izvješće DORH.

[41] Tako i od 2005. Vidi Sokanović, L., *op. cit.* bilj. (6), str. 32, 33.

[42] Postotak uvjetnih osuda za kaznena djela protiv imovine u 2015. iznosio je 68,5 %. *Op. cit.* bilj. (6), str. 77.

[43] *Ibid*.

[44] V. Cvitanović, L., Svrha kažnjavanja u suvremenom kaznenom pravu, HUKPP, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 1999, str. 342. Više o novčanoj kazni v. Kurtović Mišić, A., Milivojević, L., Strinić, V., Novosti u propisivanju, izricanju i izvršenju novčane kazne, HLJKPP (Zagreb), vol. 16, broj 2/2009, str. 629–686.

i to da je najučinkovitija kazna novčana kazna. Međutim prilikom izricanja novčane kazne uz zatvorsku kaznu za prijevaru sudovi bi doista trebali pažljivo procijeniti sve okolnosti konkretnog slučaja, osobne i imovinske prilike počinitelja, i tek kada to one opravdavaju izreći obje kazne kumulativno (uz oduzimanje imovinske koristi, odnosno dosuđivanje imovinskopravnog zahtjeva kao *conditio sine qua non*). Novčana kazna u tom smislu ne bi nipošto smjela privilegirati niti diskriminirati određene počinitelje na temelju njihova imovinskog stanja, već biti izrečena kada sud ocijeni da će najbolje utjecati na počinitelja da se ubuduće suzdrži od počinjenja kaznenih djela.

3. PRIJEVARA U GOSPODARSKOM POSLOVANJU

Prijevara u gospodarskom poslovanju prvi je put unesena u hrvatsko kazneno zakonodavstvo 1997. U Konačnom prijedlogu Kaznenog zakona Vlade RH iz lipnja 1997. nisu navedeni razlozi za uvođenje tog kaznenog djela, već samo da su konačnu formu inkriminacije sugerirali predstavnici Državnog odvjetništva RH.[45] Nakon izmjena u 2000. godini tek je u KZ/11 prijevara u gospodarskom poslovanju unesena u posebnu glavu kaznenih djela protiv gospodarstva, a biće je u odnosu ranije tekst bitno pojednostavnjeno. Temeljni oblik djela iz odredbe čl. 247. ostvaruje tko u gospodarskom poslovanju, s ciljem da pravnoj osobi koju zastupa ili drugoj pravnoj osobi pribavi protupravnu imovinsku korist, dovede nekoga lažnim prikazivanjem ili prikrivanjem činjenica u zabludu ili ga održava u zabludi i time ga navede da na štetu svoje ili tuđe imovine nešto učini ili ne učini. S obzirom na to da je prijevara u gospodarskom poslovanju *lex specialis* u odnosu na prijevaru iz čl. 236., u nastavku rada obradili smo upravo one elemente koji su ključni za razlikovanje ta dva oblika djela: pojam gospodarskog poslovanja te postupanje s ciljem pribavljanja protupravne imovinske koristi pravnoj osobi koju počinitelj zastupa ili drugoj pravnoj osobi.

3.1. Gospodarsko poslovanje

Pojam gospodarskog poslovanja nije određen KZ-om. U kaznenopravnoj se literaturi navodi kako pod gospodarskim poslovanjem valja razumjeti vrste proizvodnje, odnosno aktivnosti ili usluge kojima se bave pojedini gospo-

[45] Vlada RH, Konačni prijedlog Kaznenog zakona, Zagreb, lipanj 1997., str. 213. Novoselec se od samog uvođenja ovog kaznenog djela zalagao za njegovo ukidanje kao nepotrebnog. V. Novoselec, P., Sudska praksa, HLJKPP (Zagreb), vol 11, br. 2/2004, str. 1130-1133.

darski subjekti u privatnom ili javnom sektoru.[46] U traženju značenja pojma gospodarsko poslovanje treba poći od adekvatnih normi trgovačkog i poreznog prava. Zakon o trgovačkim društvima pojam trgovca definira kao pravnu ili fizičku osobu koja samostalno trajno obavlja gospodarsku djelatnost radi ostvarivanja dobiti proizvodnjom, prometom robe ili pružanjem usluga na tržištu.[47] Još preciznije određuje pojam poduzetnika Opći porezni zakon kao svaku fizičku ili pravnu osobu, udružene osobe ili imovinsku masu bez pravne osobnosti koja gospodarsku djelatnost obavlja samostalno, trajno i radi ostvarivanja prihoda, dohotka, dobiti ili drugih gospodarski procjenjivih koristi, pri čemu je gospodarska djelatnost razmjena dobara i usluga na tržištu radi ostvarivanja prihoda, dohodaka, dobiti ili drugih gospodarski procjenjivih koristi.[48] U njemačkoj literaturi gospodarstvo podrazumijeva ukupnost uredbi i mjera u poduzetničkoj formi, koje su usmjerene na proizvodnju, izradu i diobu dobara ili druge poslove usmjerene na ispunjenje ljudskih potreba.[49] Od sredine devedesetih u gospodarskim i poduzetničkim krugovima sve se češće spominje *elektroničko poslovanje* (*e-Business*), koje se nerijetko poistovjećuje s pojmom *elektroničkog trgovanja* (*e-Commerce*).[50] Elektroničko trgovanje uključuje razmjenu dobara i usluga između kupaca, poslovnih partnera i prodavatelja, dok elektroničko poslovanje čine svi ti elementi, ali i operacije koje se obavljaju unutar samih tvrtki, kao npr. upravljanje proizvodnjom, razvojem, korporacijskom infrastrukturom i proizvodima.[51]

[46] Derenčinović, D. u: Horvatić, Ž. (gl. ur.), *op. cit*. bilj. (1), str. 165. Njemačko kazneno zakonodavstvo još od 1949. ima tzv. Gospodarski kazneni zakon *(„Wirtschaftsstrafgesetz“, WiStG)*, kojim je zakonodavac predvidio kažnjavanje kaznama i globama za slučaj nepoštovanja određenih normi kojima država želi upravljati gospodarskim procesima i oblikovati ih. Zieschang, F. u: Achenbach, H., Ransiek A., *op. cit*. bilj. (14), str. 394. V. Orlović, A., Gospodarska kriminalistika, Uvod u kriminalističko istraživanje gospodarskog kriminaliteta i korupcije, MUP RH, Zagreb, 2016, str. 125.

[47] Čl. 1. Zakona o trgovačkim društvima, Narodne novine br. 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 111/12, 68/13, 110/15, u daljnjem tekstu: ZTD. V. čl. 2. st. 1. Zakona o obrtu, NN br. 143/03.

[48] Čl. 44. st. 1. i 2. Opći porezni zakon, Narodne novine br. 115/2016.

[49] Cramer, P., Perron, W., *op. cit*. bilj. (14), str. 2259. Autori nastavljaju kako gospodarstvu pripada osobito: poljoprivreda, šumsko gospodarstvo, ribarstvo, rudarstvo, industrija, obrtništvo, zanati, trgovina, nakladništvo, energetsko gospodarstvo, promet, bankarstvo i osiguranje, film. Međutim dijelom gospodarstva nije znanost i istraživanje, uključujući i tehnologiju, umjetnost, književnost.

[50] Panian, Ž., Izazovi elektroničkog poslovanja, Narodne novine, Zagreb, 2002, str. 70.

[51] *Idem*., str. 71.

3.2. Krivnja i subjektivno obilježje bića djela

Kao i temeljni oblik prijevare, prijevara u gospodarskom poslovanju može se počiniti s izravnom ili neizravnom namjerom. U prethodno provedenom istraživanju sudovi su u svim predmetima utvrdili da je djelo počinjeno s izravnom namjerom, pri čemu su obrazloženja vrlo sažeta: „*Kako tijekom postupka nije bila sporna ubrojivost okrivljenika u vrijeme počinjenja kaznenog djela, te je bio svjestan protupravnosti svog postupanja i postupao je s izravnom namjerom jer je svjestan svog djela i htio je njegovo počinjenje, u njegovom ponašanju su ispunjeni subjektivni elementi kaznene odgovornosti. Na taj način ispunjeni su objektivni i subjektivni elementi kaznene odgovornosti okrivljenika zbog čega je proglašen krivim za počinjenje kaznenog djela stavljenog mu na teret.*“[52] Ni u jednoj od presuda sud se nije bavio ni utvrđivanjem posljedica prijevare za oštećeno društvo. Naime ukoliko je ono imalo za posljedicu ugrožavanje ili prestanak egzistencije oštećenika, to je itekako okolnost koja se trebala vrednovati u kaznenom postupku. U utvrđivanju krivnje počinitelja naglasak suda jest na utvrđivanju okolnosti da u vrijeme zaključenja pravnog posla počinitelj nije bio solventan. Na postojanje krivnje upućuju sljedeće okolnosti: nesposobnost za plaćanje u vrijeme zaključenja posla, predmetna suradnja u pravilu je jedina suradnja između počinitelja i oštećenika, roba po dospjeću nije plaćena ni djelomično, potraživanje se ne može ni djelomično podmiriti aktiviranjem sredstava osiguranja plaćanja, nakon dospjeća potraživanja oštećenik više ne može stupiti u kontakt s počiniteljem. Okolnost da počinitelj u vrijeme zaključenja pravnog posla nije bio solventan sama za sebe ne bi smjela biti dokaz namjere za počinjenje kaznenog djela.[53] Naime, osobito u gospodarskim odnosima, vrlo često gospodarstvenici zaključuju poslove ili ih planiraju imajući u vidu svoje nedospjele tražbine. Izvođenje zaključka o postajanju krivnje (namjere) iz nesolventnosti okrivljenika bilo bi protivno i ustavnom načelu o poduzetničkoj i tržišnoj slobodi. Tek ukoliko se utvrdi postojanje te okolnosti u svezi s prethodno navedenima, može biti riječ o namjeri okrivljenika. Provedeno istraživanje pokazalo je da su počinitelji, ali i žrtve ovog djela pretežito društva s ograničenom odgovornošću. Glede postupanja s ciljem pribavljanja imovinske koristi za pravnu osobu u ovim predmetima državno odvjetništvo, pa onda i sudovi, kao da polaze od sljedeće pretpostavke: budući da su konkretni pravni posao ugovarale pravne osobe (zastupnici!), pri

[52] Prikupljeno je i analizirano 26 pravomoćnih presuda Općinskog kaznenog suda u Zagrebu i Općinskog suda u Splitu. Istraživanje je obuhvaćalo pravomoćne presude za prijevaru u gospodarskom poslovanju u razdoblju od 2007. do 2012., v. *supra* bilj. 15. Cit. Presuda Općinskog kaznenog suda u Zagrebu KO-1776/10 od 10. studenog 2011.

[53] Sudovi je nikada i nisu samu za sebe uzimali kao dokaz krivnje, već tek zajedno s nekom od drugih navedenih okolnosti.

tome su postupali s ciljem pribavljanja protupravne imovinske koristi za pravnu osobu. Držimo da takvom olakom presumiranju nema mjesta u kaznenom postupku te da utvrđenja sudova, pa onda i obrazloženja, u tom elementu djela trebaju biti jasna i temeljita jer u protivnom, dakle kada počinitelj, iako zastupa pravnu osobu, postupa s ciljem pribavljanja protupravne imovinske koristi za sebe, nije riječ o prijevari u gospodarskom poslovanju, već o prijevari.[54] Ova nas rasprava vraća na pitanje opravdanosti posebne inkriminacije, osobito sada kada su radnja počinjenja i propisane sankcije za oba djela jednake (šest mjeseci do pet godina) te je razlika između djela svedena na određivanje počinitelja (*tko u gospodarskom poslovanju*), odnosno posebno subjektivno obilježje bića djela, pri čemu je prijevara u gospodarskom poslovanju *delictum proprium*, odnosno *delictum proprium sui generis*,[55] nasuprot prijevari, koja je *delictum communium*. Novoselec je još 2004. iznio niz argumenata protiv postojanja posebne inkriminacije analizirajući situaciju kada je počinitelj prijevare direktor društva s ograničenom odgovornošću, koji je i jedini član društva, u kojemu uistinu nema razlike „pribavlja li počinitelj imovinsku korist za sebe osobno ili za svoje društvo", međutim ozbiljne inicijative za ukidanje djela posljednjih godina nije bilo.[56] Iako dijelimo uvjerenje kako nema opravdanja za posebnu inkriminaciju jer oba djela imaju istu radnju počinjenja i propisanu kaznu te se potreba strožeg kažnjavanja prijevara u gospodarskom poslovanju zbog eventualnih viših šteta i poštovanja etike poslovanja mogla riješiti izricanjem strožih kazni unutar propisanog raspona, izmjene KZ-a u tom smislu nisu izgledne.

3.3. Zastupljenost u praksi

Prijevara u gospodarskom poslovanju, uz zlouporabu povjerenja u gospodarskom poslovanju, najčešće je kazneno djelo protiv gospodarstva. Ta kaznena djela zastupljena su sa 69,5 % svih podnesenih prijava u 2016. godini, a kada im se pribroje prijave zbog kaznenih djela utaje poreza ili carine i nedozvoljene trgovine, ista četiri kaznena djela čine gotovo 90 % ukupno prijavljenog kriminaliteta odraslih osoba protiv gospodarstva.[57] Glavninu za-

[54] Bedi navodi kako odvjetništvo od policije ne traži dodatne radnje utvrđivanja toka novca. Bedi, D., Analiza suzbijanja gospodarskih prijevara u Republici Hrvatskoj, Policija i sigurnost, 22 (3), 2013, str. 421.

[55] V. Maršavelski, A., Prijevara u gospodarskom poslovanju kao poseban oblik kaznenog djela prijevare, Pravnik, 39 (81), 2005, str. 90.

[56] Novoselec, P., Sudska praksa, HLJKPP (Zagreb), vol. 11, broj 2/2004, str. 1130-1133.

[57] Izvješće DORH, str. 78, 79. I glavnina odbačaja donesena je zbog kaznenih djela prijevare i zlouporabe povjerenja u gospodarskom poslovanju (85,9 %).

primljenih kaznenih prijava u odnosu na prijevaru u gospodarskom poslovanju i dalje podnose oštećena trgovačka društva, koja nakon što nisu uspjela, a nerijetko ni pokušala, naplatiti svoja potraživanja proizašla iz poslovnih odnosa s prijavljenim pravnim i odgovornim osobama, kroz odgovarajuće parnične i ovršne postupke s velikim vremenskim odmakom podnose kaznene prijave kao pokušaj namirenja prijetnjom prema svom dužniku mogućim kaznenim progonom.[58] U istraživanju koje je obuhvaćalo razdoblje od 2007. do 2011. godine jedine izrečene sankcije bile su zatvorske kazne, i to uvjetne u najvećem broju slučajeva (od 78 % do 86 % za temeljni oblik te 52 % do 68 % za kvalificirani oblik djela) u visini od šest do dvanaest mjeseci te jedne do dvije godine.[59] Takav trend nastavljen je i u periodu od 2012. do 2016. godine. U cijelom tom razdoblju nije donesena nijedna novčana kazna. Nisu nam bili dostupni ni podaci o izrečenim sigurnosnim mjerama, čija bi primjena, posebno kod specijalnih povratnika, trebala biti puno češća. Ovdje ponajprije mislimo na zabranu obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti. Za adekvatnu spoznaju o učestalosti tog kaznenog djela, kao i osudama za nj, potrebno je analizirati i podatke u odnosu na pravne osobe, koji nam također nisu bili dostupni, te bi svako daljnje istraživanje trebalo nužno uključivati i te podatke.

Tablica 3.

MUP RH

	Prijav. k. d.	Razriješena k. d.	Materijalna šteta
2012.	491	493	113.524.654
2013.	408	407	129.213.939
2014.	338	338	80.963.709
2015.	239	239	31.684.002
2016.	262	263	78.853.432

[58] *Ibid*. Provedenim izvidima ili dokaznim radnjama u najvećem broju slučajeva utvrđeno je da nepodmirenje obveza od strane prijavljenih osoba, koje su prethodno kroz duže vrijeme s podnositeljima prijava uredno poslovale, nije rezultat njihova prijevarnog postupanja, odnosno kaznenog djela, već posljedica objektivnih teškoća u poslovanju, gospodarske krize, odnosno poremećaja u gospodarskim odnosima, zbog čega se takve prijave odbacuju kao neutemeljene. *Idem*.

[59] Sokanović, L., *op. cit*. bilj. (6), str. 118-120.

Tablica 4.

DZS: prijave, optužbe i osude

	Prijave	**Optužbe**	**Osude**
2012.	905	436	250
2013.	665	407	242
2014.	523	344	206
2015.	722	258	171
2016.	986	241	146

S obzirom na to da se iz podataka DZS-a o prijavama, optužbama i osudama za punoljetne počinitelje kaznenih djela ne može dobiti informacija o visini imovinske koristi pribavljene prijevarom u gospodarskom poslovanju, ponovno smo se oslonili na podatke MUP-a RH (tablica 3.) i izvješća DORH-a. Tako je imovinska korist pribavljena gospodarskim kaznenim djelima oduzeta od 112 osoba 2016. godine u ukupnom iznosu od 131.432.881,00 kuna, što je gotovo 90 % više od iznosa oduzete imovinske koristi u prethodnom razdoblju te predstavlja gotovo 74 % ukupno od odraslih osoba oduzete imovinske koristi pribavljene svim kaznenim djelima.[60] No i u izvješću se problematiziraju ti podaci, uz navođenje kako se i prije isticalo da iznos imovinske koristi oduzete donesenim presudama nije i ne može biti realan pokazatelj ukupno pribavljene imovinske koristi te da čini tek njezin manji dio.

4. SUBVENCIJSKA PRIJEVARA

Zakonom o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona od 3. listopada 2007. odredbom čl. 224.b: Posebni slučajevi prijevare na štetu financijskih interesa Europske unije i čl. 292.a: Zlouporaba ovlasti u svezi sredstava Europske unije prvi je put u Republici Hrvatskoj izvršena zaštita financijskih interesa Europske unije.[61] Zakonom o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona od 15.

[60] Izvješće DORH, str. 86. Naplata imovinske koristi teško je provediva i u odnosu na fizičke osobe, koje vrlo često nemaju primanja ni imovine.

[61] Narodne novine br. 110/07. V. Đurđević, Z., Konvencija o zaštiti financijskih interesa Europskih zajednica – nastanak, sadržaj i implementacija, HLJKPP (Zagreb), vol 14, broj 2/2007, str. 962. Usp. Killmann/Schröder u: Sieber, U. i dr., Europäisches Strafrecht, Handbuch, Baden-Baden, Nomos, 2011, str. 284. U Njemačkoj je već 1976. Zakonom o sprečavanju gospodarskog kriminaliteta, na prijedlog *Tiedemanna*, uvedena subvencijska prijevara *(§ 264. Subventionsbetrug)* kao specijalan oblik prijevare. Zaštita financijskih interesa Unije u Austriji je u žarištu interesa od sredine 90-tih.

Pitanje je izvorno uvelike problematizirano u njemačkoj kaznenopravnoj dogmatici.

prosinca 2008. odredba čl. 292.a brisana je, dok je članak 224.b, kao i naslov iznad njega, u cijelosti izmijenjen u *Prijevaru na štetu Europskih zajednica*.[62] U KZ/11 subvencijska je prijevara smještena kod kaznenih djela protiv gospodarstva. Zbog učestalih kritika kako se prednost daje kaznenopravnoj zaštiti financijskih interesa Europske unije nad nacionalnim financijskim interesima,[63] odnosno kako se više štiti proračun Europske unije u odnosu na nacionalni proračun, počiniteljem tog kaznenog djela u odredbi čl. 258. st. 1. i 2. određen je onaj tko s ciljem da za sebe ili drugog ostvari državnu potporu davatelju državne potpore dade netočne ili nepotpune podatke o činjenicama o kojima ovisi donošenje odluke o državnoj potpori ili propusti obavijestiti davatelja državne potpore o promjenama važnima za donošenje odluke o državnoj potpori te tko sredstva iz odobrene državne potpore koristi suprotno njihovoj namjeni. Prije analiziranja pojedinih elemenata važnih za tu inkriminaciju držimo potrebnim podsjetiti na zaštitnu svrhu te norme.[64] Pretežan je stav da je riječ o javnoj imovini i gospodarsko-političkim ciljevima, pa se stoga subvencijske prijevare najčešće kvalificiraju kao kazneno djelo apstraktnog ugrožavanja (*abstraktes Gefährdungsdelikt*).[65] Dakle s obzirom na to da šteta nije obilježje tog kaznenog djela i ne treba se dokazivati, subvencijska je prijevara delikt apstraktnog ugrožavanja. Ukoliko imovinska šteta ipak nastane, budući da je stjecaj subvencijske prijevare s prijevarom ili prijevarom u gospodarskom poslovanju prividan, radit će se tek o subvencijskoj prijevari.[66]

[62] Narodne novine br. 152/08. Kritički o noveli v. Đurđević, Z., Kaznenopravna zaštita financijskih interesa Europske unije u Republici Hrvatskoj *pro futuro* (prema radnom Nacrtu prijedloga Kaznenog zakona od 21. listopada 2010.), HLJKPP (Zagreb), vol. 17, broj 2/2010, str. 772, 773.

[63] Turković, K. *et al*., Komentar Kaznenog zakona, Narodne novine, Zagreb, 2013, str. 331.

[64] Pitanje je izvorno uvelike problematizirano u njemačkoj kaznenopravnoj dogmatici.

[65] Wattenberg, A. u: Achenbach, H., Ransiek, A., *op. cit.* bilj. (14), str. 417. Usp. Turković, K. *et al*., *op. cit.* bilj. (63), str. 331, u kojem se navodi kako se subvencijskom prijevarom ne napada samo imovina (proračun) nego i sam institut subvencije kao instrument utjecaja na gospodarstvo (nacionalno ili ono EU-a). Novoselec navodi kako se nepravo ne iscrpljuje u šteti ili ugrožavanju državne imovine iz koje se daje subvencija, nego se takvom zlouporabom napada institucija subvencije kao instrument državnog utjecaja na gospodarstvo ili sloboda planiranja i disponiranja davatelja subvencije, pa je subvencijska prijevara gospodarski delikt sa šire koncipiranim pravnim dobrom. Novoselec, P., *op. cit.* bilj. (24), str. 120.

[66] Turković, K. *et al*., *op. cit.* bilj. (63), str. 331.

4.1. Državne potpore i subvencije

KZ ne definira pojam državnih potpora ni subvencija. Stoga je radi određivanja tih pojmova bilo potrebno posegnuti u druge zakone, prije svega Zakon o proračunu i Zakon o državnim potporama.[67] Državna je potpora stvarni i potencijalni rashod ili umanjeni prihod države dodijeljen od davatelja državne potpore u bilo kojem obliku koji narušava ili prijeti narušavanjem tržišnog natjecanja stavljajući u povoljniji položaj određenog poduzetnika ili proizvodnju određene robe i/ili usluge utoliko što utječe na trgovinu između država članica Europske unije, u skladu s člankom 107. Ugovora o funkcioniranju Europske unije.[68] Korisnik državne potpore/potpore male vrijednosti jest svaka pravna i fizička osoba koja, obavljajući gospodarsku djelatnost, sudjeluje u prometu roba i usluga, a prima državnu potporu/potporu male vrijednosti, bez obzira na njezin oblik i namjenu.[69] Zakon o proračunu definira subvencije kao tekuće prijenose sredstava koji se daju proizvođačima za poticanje proizvodnje određenih proizvoda i pružanja usluga, a mogu se utvrđivati na temelju razine proizvodnje i/ili količine proizvedenih, prodanih ili uvezenih dobara i usluga.[70] U financijskom pravu i znanosti subvencije se u širem smislu definiraju kao državna pomoć poduzetnicima ili fizičkim osobama (proizvođačima ili potrošačima) za koju država ne prima nikakvu protunaknadu; mogu biti izravne (ako predstavljaju neposredni novčani izdatak) ili neizravne (ako neposredni novčani izdatak nije prisutan, npr. ako se nekoj gospodarskoj djelatnosti ili proizvođaču želi pospješiti razvoj, pa se daje kredit po nižoj kamatnoj stopi).[71] Mogu li se olakšice kod stručnog osposobljavanja za rad iz čl. 6. st. 3. Zakona o poticanju zapošljavanja smatrati državnim potporama iz čl. 258.?[72] S obzi-

[67] Zakon o državnim potporama, Narodne novine br. 47/2014, 69/2017.

[68] Čl. 2. Zakona o državnim potporama, čl. 3. t. 57. Zakona o proračunu, Narodne novine br. 87/2008, 136/2012, 15/2015. Jedan od oblika državne potpore jesu i dotacije. Dotacije su najčešći oblik dopunskog financiranja lokalnih jedinica koje nemaju dovoljno sredstava u svom proračunu. Njima se nastoje ujednačiti uvjeti financiranja javnih potreba na razini lokalnih jedinica, mogu biti namjenske (uvjetovane, uvijek se daju za određenu svrhu) i nenamjenske (neuvjetovane ili opće – proračunski transferi koje jedna vlast daje drugoj po vlastitom nahođenju). Šimović, J. u: Jelčić, B. *et al.*, Financijsko pravo i financijska znanost, Narodne novine, Zagreb, 2008, str. 721.

[69] Usp. sa širim pojmom primatelja sredstava iz čl. 3. t. 39. Zakona o proračunu.

[70] Čl. 3. t. 57. Zakon o proračunu.

[71] Cit. Šimović, J., *op. cit.* bilj. (68), str. 720, 721. Proizvođač koji je primio subvenciju snižava svoje troškove proizvodnje te tako povećava svoju konkurentnost, dok potrošač koji je primio subvenciju povećava svoj raspoloživi dohodak. U razlozima uvođenja i dodjeljivanja subvencija prednjače oni gospodarske naravi: brži gospodarski rast, viša stopa zaposlenosti, učinkovitije korištenje resursa pri postojanju tržišnih neuspjeha, povećanje izvoza. Drugi su razlozi socijalne naravi: preraspodjela dohotka obiteljima s nižim primanjima. *Idem.*

[72] Zakon o poticanju zapošljavanja, Narodne novine br. 57/2012, 120/2012, 16/2017.

rom na to da je prema navedenoj odredbi poslodavac tijekom ukupnog trajanja stručnog osposobljavanja oslobođen od obveze doprinosa na osnovicu i obveze obračuna i uplate doprinosa na osnovicu za zdravstveno osiguranje i za zaštitu zdravlja na radu, treba pozitivno odgovoriti na to pitanje. Naime, sukladno definiciji državne potpore iz čl. 3. t. 57. Zakona o proračunu, državne potpore mogu biti i umanjeni prihodi države. Njemački se zakonodavac u odredbi § 264. st. 7. odlučio za materijalnopravni pojam subvencija.[73] Subvencije su davanja iz javnih sredstava prema saveznom ili državnom pravu poduzećima ili pogonima koja se dodjeljuju barem djelomično bez tržišne protuusluge i koja barem djelomično trebaju služiti gospodarskim svrhama; kao i davanja iz javnih sredstava prema pravu Europske zajednice koja se dodjeljuju barem djelomično bez tržišne protuusluge, pri čemu su poduzeća i pogoni i javna poduzeća. Njemački zakonodavac dakle pravi razliku između nacionalnih subvencija, koje, pored ostalih kriterija, moraju ispunjavati određenu gospodarsku svrhu, odnosno služiti zahtjevima gospodarstva, i subvencija EU-a, koje ovom zahtjevu ne moraju udovoljavati. U njemačkoj dogmatici problematizira se zašto su iz kaznenopravnog pojma subvencija općenito izuzete javne donacije u području sporta iako se u tome području djelatne organizacije dijelom vode kao gospodarska poduzeća, a isto se odnosi i na određena istraživačka područja ili usluge više vrste (*höherer Art*).[74] Austrijski KZ u novom kaznenom djelu zlouporabe potpora (§ 153.*b Förderungsmissbrauch*) u st. 5. definira pojam sredstava kao potporu koje se dodjeljuje radi ostvarenja javnih interesa iz javnih proračuna i za koju se ne daje odgovarajuća novčana protuvrijednost.[75] Pojam subvencija švicarski KZ ne regulira.[76] Još se 2010. Đurđević zalagala ne samo za izjednačavanje domaćih subvencija s onima Europske unije već je u odnosu na tadašnji nacrt kaznenog djela subvencijske prijevare u st. 5., kojim su državne potpore definirane kao bespovratna sredstva namijenjena gospodarstvu, iznijela i stav kako se potpore u Europskoj uniji i u Hrvatskoj „ne dodjeljuju samo gospodarstvu, već i drugim zajedničkim politikama Unije, odnosno u Hrvatskoj djelatnostima kao što su obrazovanje, znanost, kultura, socijalna pomoć i dr., zbog čega kaznenopravnu zaštitu subvencija izvan gos-

[73] Primjenom materijalnog pojma subvencije treba biti ostvarena jedinstvena primjena zakona, a s ustavnopravnih stajališta nastoje se izbjeći nejasnoće bića djela. Wattenberg, A. u: Achenbach, H., Ransiek, A. *op. cit*. bilj. (14), str. 418. Usp. Martens, J., Subventionskriminalität zum Nachteil des EG, Centarius Verlag, 2001, str. 66-74. V. Kudlich, H., Oglakcioglu, M. T., Wirtschaftstraftaten, C. F. Müller, 2011, str. 102.

[74] Wattenberg, A. u: Achenbach, H., Ransiek, A. *op. cit*. bilj. (14), str. 421.

[75] Fabrizy precizira kako se pojam ne odnosi na davanja koja se pojedincima dodjeljuju na temelju njihova socijalnog stanja. Fabrizy, E. E., *op. cit*. bilj. (36), str. 492.

[76] Što je i sasvim očekivano s obzirom na to da švicarski KZ ne propisuje ni posebno kazneno djelo subvencijskih prijevara.

podarstva treba izjednačiti s onima u gospodarstvu".[77] Ima li doista razloga za drukčiji kaznenopravni tretman zlouporaba gospodarskih i negospodarskih potpora? Koja je razlika u zlouporabi subvencije u poljoprivredi od slučaja kada neka obrazovna ustanova dobije sredstva, potporu za provođenje određenog oblika edukacije, a potroši ih npr. za nabavu računala ili službenog vozila? S obzirom na to da važeće odredbe posebnih zakona o državnim potporama i subvencijama uistinu ne daju mjesta tumačenju prema kojemu bi zlouporaba negospodarskih potpora potpadala pod zaštitu čl. 258., a budući da jednaku pravnu zaštitu držimo opravdanom, predlažemo *de lege ferenda* unutar kaznenog djela subvencijske prijevare ili u čl. 87. unijeti zakonsku definiciju državnih potpora koja bi razriješila te dvojbe.

4.2. Radnja počinjenja djela

Davanje netočnih ili nepotpunih podataka o činjenicama o kojima ovisi donošenje odluke o državnoj potpori odgovara počinjenju subvencijske prijevare iz § 264. st. 1. t. 1. njemačkog KZ-a. Isti propis međutim, za razliku od hrvatskoga, određuje u odredbi § 264. st. 8. što su to činjenice važne za odobrenje subvencije ili subvencijski relevantne činjenice. Definira ih kao činjenice koje su zakonom ili na temelju zakona opisane kao subvencijski relevantne od strane davatelja subvencije ili one o kojima zakonski ovisi odobrenje, jamstvo, zahtjev za povrat, daljnje jamstvo ili dodjela subvencije ili subvencijske koristi. Hrvatski Zakon o državnim potporama nema takvu načelnu odredbu.[78] Dapače, da se te činjenice ne propisuju samo zakonom već i podzakonskim propisima, svjedoči npr. i novi Zakon o morskom ribarstvu, koji u odredbi čl. 55. st. 6. propisuje obvezu ministra da donese pravilnik kojim će utvrditi uvjete, kriterije i način dodjele potpora u ribarstvu.[79] Njemačka kaznenopravna dogmatika ponudila je definicije netočnih i nepotpunih podataka. Netočni su podaci koji ne odgovaraju istini.[80] Nepotpuni su podaci oni koji izostavljanjem subvencijski relevantnih činjenica izazivaju pogrešan ukupni dojam.[81] U hrvatskoj, kao i u stranoj literaturi prevladava stav kako taj oblik djela predstav-

[77] Cit. Đurđević, Z., *op. cit.* bilj. (62), str. 780, 781.

[78] Npr. u ranijem Zakonu o subvencioniranju i državnom jamstvu stambenih kredita, sada Zakonu o subvencioniranju stambenih kredita (Narodne novine br. 65/2017) subvencijski relevantne činjenice detaljno su određene (čl. 7.-11.).

[79] Zakon o morskom ribarstvu, Narodne novine br. 62/2017.

[80] Wattenberg, A. u: Achenbach, H., Ransiek, A. *op. cit.* bilj. (14), str. 427.

[81] Kudlich, H., Oglakcioglu, M. T., *op. cit.* bilj. (73), str. 106. Također i prividni poslovi, npr. kada se subvencionirani poljoprivredni proizvod izvozi, mijenja i tada oslobođen davanja EU-a ponovno uvozi.

lja *delictum communium*, odnosno da ga može počiniti svatko.[82] U njemačkoj sudskoj praksi postavilo se pitanje može li prikladni počinitelj biti i onaj tko je kao službena osoba uključen u subvencijski postupak. U tom je pitanju BGH odlučio da počinitelj može biti svatko tko je kao službena osoba ili namještenik uključen u podnošenje i obradu zahtjeva za subvenciju ukoliko je potvrdio netočne podatke podnositelja zahtjeva protivno dobroj vjeri te isti dalje uputio nadležnoj službi za dodjelu.[83] Djelo je počinjeno protupravnim postavljanjem zahtjeva za subvencijom,[84] odnosno djelo je dovršeno samim davanjem netočnih ili nepotpunih podataka o kojima ovisi dodjela subvencije.[85] Austrija nema posebno kazneno djelo subvencijske prijevare, pa se u slučajevima da je subvencijska prijevara počinjena takvom radnjom primjenjuje opće djelo – prijevara iz § 147.[86] U Švicarskoj se također primjenjuje opće djelo prijevare iz § 146. KZ-a.

Propuštanje obavještavanja davatelja državne potpore, odnosno subvencija i pomoći odobrenih iz sredstava Europske unije, o promjenama važnim za donošenje odluke o državnoj potpori kao oblik subvencijske prijevare odgovara njemačkom § 264. st. 1. br. 3.[87] Djelo se u njemačkoj literaturi kvalificira kao pravo kazneno djelo nečinjenjem i ta je odredba uskoj vezi s § 3. st. 1. njemačkog Zakona o subvencijama jer obvezuje primatelja subvencija da bez odgode obavijesti davatelja subvencija o svim činjenicama koje su nužne za odobrenje, dodjelu, jamstvo, daljnje jamstvo, preuzimanje ili odricanje od subvencija.[88] Praktično značenje ta odredba ima u slučajevima u kojima davatelju subvencija pripada pravo povratnog jamstva zbog naknadnog otpadanja jednog od preduvjeta subvencija.[89] Počinitelj može biti samo primatelj subvencije – obveza obavještavanja normirana u odredbi § 3. st. 1. njemačkog Zakona o subvencijama, označava kao adresata isključivo primatelja subvencija, pa je stoga taj oblik djela pravo posebno kazneno djelo.[90] Već je navedeno kako ni austrijski

[82] *Idem.*, str. 105.

[83] Wattenberg, A. u: Achenbach, H., Ransiek, A., *op. cit.* bilj. (14), str. 429.

[84] Đurđević, Z., *op. cit.* bilj. (61), str. 931.

[85] Novoselec, P., *op. cit.* bilj. (24), str. 120. Bude li subvencija odobrena i iskorištena, to predstavlja tek otegotnu okolnost, dakle riječ je formalnom deliktu. *Idem*.

[86] U posebnom zakonu *Finanzstrafgesetz* postoji posebno djelo *Abgabenbetrug*, § 39.

[87] Đurđević je kritizirala Nacrt kaznenog djela subvencijske prijevare u odnosu na ovaj oblik počinjenja djela navodeći kako „je potrebno precizirati termin „promjena" važnih za donošenje odluke o državnoj potpori u st. 1., što se odnosi na propuštanje izvješćivanja o podacima važnim za donošenje državne potpore iako postoji pravna obveza na izvješćivanje davatelju potpore". Đurđević, Z., *op. cit.* bilj. (62), str. 780.

[88] Fischer, T., *op. cit.* bilj. (16), str. 1868.

[89] Wattenberg, A. u: Achenbach, H., Ransiek, A. *op. cit.* bilj. (14), str. 621.

[90] *Idem*. § 264. nije ispunjen kada je davatelj subvencije stekao već pozitivno znanje o činjenicama koje bi sprječavale dodjelu subvencija. Ukoliko je više službi uključeno u subvencijski postupak, dovoljno je znanje jedne službe nadležne za subvencijski postupak. Davatelju

ni švicarski KZ nemaju posebno kazneno djelo subvencijske prijevare, već se u tim slučajevima primjenjuje opće kazneno djelo prijevare. Međutim neki autori problematiziraju u kojoj se mjeri može počiniti prijevara nečinjenjem („prešućivanje informacije kao povreda specifične dužnosti“).[91] Taj je oblik djela i u hrvatskom KZ-u, kao i u njemačkom, pravo kazneno djelo nečinjenjem jer počinitelj ne poduzima radnju koju nalaže zakon, odnosno povređuje naređujuću ili imperativnu normu (tko propusti obavijestiti davatelja državne potpore o promjenama važnim za donošenje odluke o državnoj potpori).

Korištenje odobrenih sredstava suprotno njihovoj namjeni[92] predstavlja zlouporabu sredstava u druge svrhe od onih za koje su izvorno dodijeljena iz Konvencije o zaštiti financijskih interesa Europskih zajednica (čl. 1. st. 1. t. a(3)).[93] Subvencijska prijevara počinjena tim oblikom razlikuje se od svih drugih oblika prijevare propisanih Konvencijom po tome što ne sadržava obilježje izazivanja štete proračunskim sredstvima Europske unije – naime nenamjensko korištenje sredstvima ne mora imati učinak štete za proračun EU-a, pa zaštitno dobro tog oblika prijevare i nisu proračunska sredstva Unije, već njezina sloboda da sama disponira svojim sredstvima.[94] Ako je počinitelj već prilikom postavljanja zahtjeva za državnom potporom, odnosno subvencijom ili pomoći dao lažni podatak o namjeni sredstava – radilo bi se o počinjenju tog djela davanjem netočnih ili nepotpunih podataka, a ne trećem obliku subvencijske prijevare.[95] Korištenje odobrenih sredstava suprotno njihovoj namjeni odgova-

subvencije nedostaje znanje kada su stvarno dane okolnosti nekom službeniku uključenom u subvencijski postupak poznate, a on ipak koluzivno djeluje zajedno s primateljem subvencije. Kažnjivost se time ne isključuje jer davatelj subvencije stvarni sadržaj stvari već presumira ili barem sumnja jesu li podaci primatelja subvencije odgovarajući.

[91] V. Kert, R. u: Đurđević, Z. (ur.) Current Issues in European Criminal Law and the Protection of EU Financial Interests, Zagreb, 2006, str. 29. Kert postavlja pitanje, ukoliko je u osnovi počinjenje prijevare nečinjenjem i moguće, je li prijevara nečinjenjem jednaka prijevari aktivnom radnjom. Prema Kertu, većina austrijskih kaznenopravnih teoretičara ne smatra da je nerazjašnjavanje neispravne predodžbe protivno dužnosti jednako vrijedno aktivnoj prijevari.

[92] U dosadašnjoj sudskoj praksi taj oblik prijevare „pokrivalo“ je kazneno djelo zlouporabe ovlasti u gospodarskom poslovanju iz odredbe čl. 292. st. 1. t. 5. KZ/97, međutim u slučajevima kada bi se proračunska sredstva potrošila za druge namjene, a nakon toga nadoknadila iz drugih izvora prihoda, smatralo se da nije počinjeno to djelo jer nije ostvarena protupravna imovinska korist za pravnu osobu i okrivljenik nije postupao s ciljem pribavljanja znatne imovinske koristi. Đurđević, Z., *op. cit.* bilj. (61), str. 950.

[93] Convention Drawn up on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, on the protection of the European Communities’ financial interests, OJ C 316, 27. 11. 1995.

[94] Đurđević, Z., *op. cit.* bilj. (61), str. 931, 932.

[95] *Idem*. „Počinitelj ne donosi odluku o protupravnom korištenju sredstvima Unije u trenutku postavljanja zahtjeva za subvencijom, već je naknadno odlučio da će dodijeljena sredstva iskoristiti protivno njihovoj svrsi.“ Cit. Đurđević, Z., *op. cit.* bilj. (62), str. 779. Tako i Birklbauer, A., Hilf, M. J., Tipold, A., Strafrecht, Besonderer Teil I, § 75.-168.e StGB, Wien, 2011, str. 414.

ra obliku djela reguliranom u odredbi § 264. st. 1. t. 2. njemačkog KZ-a, kojim je propisano kako će se kaznom zatvora do pet godina ili novčanom kaznom kazniti tko objekt ili novčana sredstva čija je namjena ograničena pravnim propisima ili od strane davatelja subvencija u odnosu na subvencije koristi protivno ograničenju namjene. U austrijskom KZ-u regulirano je novim kaznenim djelom § 153.b *Förderungsmissbrauch*, a čini ga onaj tko dodijeljena sredstva zlorabeći koristi u drugu svrhu od one za koju su dodijeljena.[96]

4.3. Zastupljenost u praksi

Broj prijava, optužbi i osuda za subvencijsku prijevaru uistinu je vrlo malen. Više je razloga za to: riječ je o kaznenom djelu koje je relativno nedavno uneseno u hrvatsko kazneno zakonodavstvo, nedovoljno je razvijena svijesti o njegovoj pogibeljnosti, a vjerujemo da je ponajveći razlog u složenosti tih predmeta te potrebnom interdisciplinarnom pristupu u otkrivanju djela i progonu te suradnja niza tijela i institucija.[97] U odnosu na podatke DZS-a, primjećuje se kontinuiran porast prijava, dok je kod optužbi i osuda još uvijek riječ o pojedinačnim slučajevima.

Tablica 5.

MUP RH

	Prijav. k. d.	Razriješena k. d.	Materijalna šteta
2012.	-	-	-
2013.	2	2	558.684
2014.	15	15	982.588
2015.	3	3	46.944
2016.	17	17	2.849.216

[96] Propisana je kazna kazna zatvora do šest mjeseci ili novčana kazna do 360 dnevnih dohodaka. Fabrizy, E. E., *op. cit.* bilj. (36), str. 491.

[97] U svezi sa zaštitom financijskih interesa Europske unije važno je istaknuti da u sklopu Ministarstva financija djeluje Služba za suzbijanje nepravilnosti i prijevara (SSNIP), koja je (između ostalog) nadležna za koordinaciju aktivnosti između tijela u sustavu AFCOS, kao i za neposrednu suradnju s Uredom Europske komisije za borbu protiv prijevara (OLAF). Vidi Uredbu o unutarnjem ustrojstvu ministarstva financija, Narodne novine br. 54/2017. – članak 35., Uredbu o institucionalnom okviru sustava za suzbijanje nepravilnosti i prijevara, Narodne novine br. 144/2013, 19/2017 i Odluku o osnivanju AFCOS mreže, Narodne novine br. 151/2013.

Tablica 6.

DZS: prijave, optužbe i osude

	Prijave	**Optužbe**	**Osude**
2012.	-	-	-
2013.	6	1	-
2014.	10	4	3
2015.	11	1	1
2016.	17	5	5

Jedna od prvih presuda donesena za to kazneno djelo jest osuđujuća presuda Općinskog suda u Sisku od 19. veljače 2014. s vrlo visokim standardom odlučivanja.[98] Naime postupak je proveden kako protiv fizičke osobe kao direktora trgovačkog društva tako i protiv pravne osobe (d. o. o.) zbog nenamjenskog trošenja odobrenih sredstava. Izrečene su uvjetne osude te je pravna osoba obvezana platiti RH, tj. Ministarstvu poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja, iznos od 48.382,15 kuna na ime postavljenog imovinskopravnog zahtjeva. Skrenuli bismo pažnju na adekvatno izricanje sigurnosne mjere zabrane stjecanja ovlasti, koncesija ili subvencija.

5. RAČUNALNA PRIJEVARA

Iznalaženje novih modusa počinjenja, brojnijih žrtava, globalizacija mjesta počinjenja, sve su to osobine prijevara na koje je već prethodno upozoreno, no kod računalnih prijevara osobito dolaze do izražaja. Računalna prijevara zahvaća čak tri velika područja kriminaliteta: ponajprije je dio računalnog kriminaliteta, no velik je njezin značaj u gospodarskom i imovinskom kriminalitetu.[99] Računala su danas, jednako kao i vođenje knjiga i bilanci, instrument gospodarskog prometa (preuzeli su dokumentacijsku funkciju tradicionalnog vođenja knjiga).[100] Izučavanje i razumijevanje računalne prijevare neodvojivo je i od područja zaštite osobnih podataka.

Računalna prijevara unesena je u Kazneni zakon 2004. godine te je 2011. godine smještena u posebnu glavu XXV. – Kaznena djela protiv računalnih

[98] Presuda Općinskog suda u Sisku K-321/2013 od 19. veljače 2014.

[99] Računalni kriminalitet odnosi se na sva kaznena djela koja zahvaćaju računalne podatke. U Njemačkoj je već 2009. godine 206.909 kaznenih djela ili 3,8% registriranog kriminala počinjeno putem interneta. Sieber, U., *op. cit.* bilj. (61), str. 394.

[100] Tiedemann, K., Wirtschaftsstrafrecht, Besonderer Teil, Carl Heymanns Verlag, Köln, München, 2008, str. 189.

sustava, programa i podataka. Ostvaruje je tko s ciljem da sebi ili drugome pribavi protupravnu imovinsku korist unese, izmijeni, izbriše, ošteti, učini neuporabljivim ili nedostupnim računalne podatke ili ometa rad računalnog sustava i na taj način prouzroči štetu drugome.[101]

5.1. Računalni podaci i računalni sustav

Sukladno odredbi čl. 87. st. 19. KZ-a računalni je podatak svako iskazivanje činjenica, informacija ili zamisli u obliku prikladnom za obradu u računalnom sustavu.[102] Na sličan način pojam podataka iz odredbe § 263.a percipira i njemačka kaznenopravna dogmatika. Naime taj pojam ne obuhvaća svaku „informaciju", već samo kodirane ili šifrirane informacije podobne za tehničku obradu.[103] Pojam računalnog programa i sustava također je definiran KZ-om.[104]

5.2. Radnja počinjenja

Radnja počinjenja računalne prijevare razlikuje se s obzirom na objekt. Naime u odnosu na računalne podatke radnja se sastoji u unošenju, izmjeni, brisanju, oštećenju, činjenju neuporabljivim ili nedostupnim (računalnih po-

[101] Derenčinović navodi kako računalna prijevara obuhvaća niz specifičnih postupaka na koje nije moguće primijeniti inkriminaciju tradicionalne prijevare, već je suština zabranjenog djelovanja u nedopuštenoj manipulaciji računalnim podacima, odnosno u ometanju nesmetanog funkcioniranja računalnog sustava ili programa kako bi se osigurala zaštita od pojavnog oblika čija je opasnost zbog razvitka tehnologije sve izraženija. Derenčinović, D., Neka zapažanja o utjecaju međunarodnih konvencija na razvitak hrvatskog kaznenog prava, Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva, 2004, Inženjerski biro, Zagreb, str. 35. Usp. Dragičević, D., Kompjutorski kriminalitet – nužnost zakonodavnih izmjena, u: Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva, 2001, Inženjerski biro, Zagreb, str. 123.

[102] Usp. čl. 1. b. Konvencije o kibernetičkom kriminalu: izraz „računalni podaci" označava svako iskazivanje činjenica, informacija ili koncepata u obliku prikladnom za obradu u računalnom sustavu, uključujući i program koji je u stanju prouzročiti da računalni sustav izvrši određenu funkciju. Tako i čl. 2. b) Direktive 2013/40/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 12. kolovoza 2013. o napadima na informacijske sustave i o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2005/222/PUP (Sl. l. EU, L 218, 14.8.2013.). U nastavku rada: Direktiva 2013/40/EU.

[103] Vidi Fischer, T., *op. cit.* bilj. (16), str. 1844, dok se pojam obrade podataka odnosi na sve tehničke procese obrade podataka i njihovo povezivanje na druge programe. Zbog toga se smatra kako objekt radnje tog kaznenog djela nisu uređaji za obradu podataka ili obrada podataka, već konkretni postupci koji, sukladno strukturi prijevare iz § 263., dolaze na mjesto raspolaganja imovinom. *Ibid*.

[104] V. čl. 4. st. 1. Direktive (EU) 2016/1148 Europskog parlamenta i Vijeća od 6. srpnja 2016. o mjerama za visoku zajedničku razinu sigurnosti mrežnih i informacijskih sustava širom Unije (Sl. l. EU, L 194, 19. 7. 2016.).

dataka). U odnosu na računalni sustav inkriminirano je njegovo ometanje. U stranoj se literaturi navodi kako se radnje počinjenja, različiti načini manipulacija koji se orijentiraju na empirijske pojavne oblike i računalne manipulacije usmjerene na oštećenje imovine teško mogu razgraničiti.[105]

Unos računalnih podataka podrazumijeva unos podataka s medija za pohranu računalnih podataka preko odgovarajućeg „čitača" računalnih podataka u računalni sustav.[106] U najvećem broju slučajeva riječ je o sljedećem: počinitelj unosi računalne podatke s medija za pohranu računalnih podataka preko „čitača" u računalni sustav i naknadnom autorizacijom utipkavanjem PIN-a, TAN-a, mTAN-a ili zaporke.[107] Škrtić razlikuje počinjenje računalne prijevare unosom računalnih podataka i kombinacijom računalnih i „običnih", vidljivih podataka. Naime o prvome je riječ kada se računalni podaci unose očitavanjem s magnetne trake kartice „skimerom", nakon čega počinitelj potpisuje „slip" da bi ostvario transakciju i pribavio protupravnu imovinsku korist.[108] U tom slučaju počinitelj čini u stjecaju računalnu prijevaru i krivotvorenje isprave. O drugome je riječ kada počinitelj za uporabu kreditne kartice na bankomatu ili bankovne kartice na bankomatu ili POS-uređaju treba, pored očitanja računalnih podataka s magnetne trake, unijeti PIN. Unos PIN-a vrši utipkavanjem broja na tipkovnici bankomata ili POS-uređaja. Jedan od načina pribavljanja korisničkih zaporki, PIN-ova, brojeva kreditnih kartica ili drugih povjerljivih podataka koji neovlaštenom korisniku omogućuju pristup informacijskom sustavu financijskih ustanova jest tzv. *phishing*. *Phishing*-napadi podrazumijevaju aktivnosti kojima neovlašteni korisnici korištenjem lažiranih poruka elektroničke pošte i lažiranih *web*-stranica financijskih organizacija pokušavaju korisnika navesti na otkrivanje povjerljivih osobnih podataka koji će im omogućiti pribavljanje financijske koristi.[109] Takvi napadi koriste sve složenije i naprednije tehnike socijalnog inženjeringa (*social engineering*) kreiranjem posebno osmišljenih i lažiranih poruka elektroničke pošte kojim se korisnika pokušava navesti na dobrovoljno i nesvjesno odavanje vlastitih povjerljivih informacija neovlaštenom korisniku.[110] Sam pojam prvi se put pojavio na hakerskoj *news*-grupi *alt.2600* 28. siječnja 1996. te se isprva koristio za pristup internetskim računima radi besplatnog *surfanja,* odnosno *surfanja*

[105] Fischer, T., *op. cit.* bilj. (16), str. 1845.

[106] Škrtić, D., Kaznenopravna zaštita informatičkih sadržaja, doktorska disertacija, Pravni fakultet u Zagrebu, 2011, str. 320.

[107] *Idem*., str. 321.

[108] *Idem*.

[109] CCERT-PUBDOC-2005-01-106, str. 4. Termin dolazi od engleske riječi „fishing", kojom se metaforički opisuje postupak kojim neovlašteni korisnici mame korisnike interneta kako bi dobrovoljno otkrili svoje povjerljive podatke. *Idem*.

[110] http://www.cert.hr/phishing (11. listopada 2017.).

na tuđi trošak.[111] O velikoj opasnosti *phishing*-napada govori činjenica da je njima već 2004. samo u SAD-u prouzročena šteta od oko 2,4 milijarde dolara.[112] Poseban oblik računalne prijevare poznat pod nazivom *Card no Present* čest je kod kupnje telefonom ili internetom. Transakcija se obavlja unosom podataka ili „utipkavanjem" podataka na tipkovnici računala, telefona ili upisivanjem u obrazac za narudžbu, pa se stoga osoba ovlaštena za provjeru kartice i vlasnika kartice ne može osobno uvjeriti da vlasnik koristi karticu te se mora osloniti na podatke koje su joj prezentirani.[113] Izmjena je svako djelovanje na računalne podatke koje ima za posljedicu da se podaci više ne obrađuju na način na koji je to definirano izvornim programom.[114] Izmjene podataka mogu se izvršiti neposredno, izravnim pristupom podacima, pri čemu se koristi neki od komercijalnih programa,[115] ili djelovanjem nekih drugih programa, npr. trojanskim konjem. Ulazne podatke moguće je neposredno promijeniti, dodati nove ili izbrisati postojeće tijekom unosa ili prije same obrade.[116] Vrlo čest primjer računalne prijevare počinjene na taj način sastoji se u izmjeni postavki programa koji je izvršio spajanje računala na internet ne preko davatelja usluga kojeg je korisnik odabrao, već preko višestruko skupljeg tzv. *dialer*-programa.[117] Zloćudni softveri ili *malveri (malware)* namijenjeni su infiltraciji računala bez znanja njegova vlasnika, odnosno korisnika, i sredstvo su nanošenja financijskih šteta čak i velikim tvrtkama.[118] Za protupravno pribavljanje brojeva kreditnih kartica i lozinki vrlo se često koristi i tzv. *spyware*, čija je namjena sakupljanje informacija te preuzimanje kontrole rada na računalu bez njegova znanja ili dozvole.[119] Najčešći slučaj zaraze događa se prilikom posjeta stranicama s nezakonitim ili pornografskim sadržajem, koje sadrže zlonamjerni kod koji koristi sigurnosne propuste u *web*-pretraživačima te na taj način vrši automatsko skidanje i instalaciju *spywarea* na računalo bez znanja korisnika.[120]

[111] Schuh, D., Computerstrafrecht im rechtvergleich – Deutschland, Österreich, Schweiz, Duncker & Humblot, Berlin, 2012, str. 230.

[112] V. Popp, A., Informationstechnologie und Strafrecht, JuS 2011, str. 387. U Njemačkoj su takvi napadi kažnjivi temeljem § 202.a StGB, u Austriji § 126.c st. 1. br. 2. i 118.a KZ-a, a u Švicarskoj § 143. KZ-a. Schuh, D., *op. cit.*, str. 233–237. Kod nas neovlaštenim pristupom iz čl. 266. KZ-a.

[113] Škrtić, D., *op. cit.* bilj. (106), str. 321.

[114] *Ibid.*, str. 329.

[115] Dragičević, D., Kompjuterski kriminalitet i informacijski sustavi, Informator, Zagreb, 1999, str. 139.

[116] *Idem*. http://www.cert.hr/malver/trojanski_konji (11. listopada 2017.).

[117] Škrtić, D., *op. cit.* bilj. (106), str. 329.

[118] Neka su istraživanja pokazala da ritam izdavanja malvera premašuje ritam izdavanja legitimnog softvera. *Cit*. http://www.cert.hr/malver (11. listopada 2017.). Moguće su vrste: virusi, crvi, trojanski konji, *spyware*, zloćudni *adware*, *crimeware, scareware, keyloggeri, rootkitovi*.

[119] http://www.cert.hr/malver/adware (11. listopada 2017.).

[120] *Ibid*.

Najštetnija vrsta zlonamjernog koda danas je *crimeware*, koji se najopćenitije definira kao svaki oblik zlonamjernog koda koji pomaže u obavljanju kriminalnih radnji poput krađe identiteta, ucjene, krađe osobnih podataka ili slanja elektroničke pošte putem računala.[121] Za pribavljanje povjerljivih informacija (lozinke za pristup različitim servisima za plaćanje, brojevi kreditnih kartica, PIN-ovi i sl.) danas se često koriste i *keyloggeri* kao softveri namijenjeni tajnom praćenju i snimanju pritisnutih tipki na računalu.[122] Brisanje računalnih podataka kao oblik računalne prijevare najčešće je kod brisanja podataka o kupljenoj neplaćenoj robi u računalu trgovine.[123] Prema Škrtiću, cjelovitost podataka narušena je kad se podatak ne može koristiti za obradu u računalnom sustavu.[124] Njegov integritet ne može biti narušen samo djelomično; djelovanjem na samo određenu skupinu računalnih podataka narušava se cjelovitost programa i njegovo funkcioniranje.[125]

Ometanje rada računalnog sustava jest i posebno kazneno djelo regulirano odredbom čl. 267. KZ-a, a čini ga tko onemogući ili oteža rad ili korištenje računalnog sustava, računalnih podataka ili programa ili računalnu komunikaciju. Dakle ometanje se sastoji u onemogućavanju nesmetanog korištenja resursa (računalnog sustava, podataka ili programa) ili onemogućavanju nesmetane međusobne komunikacije.[126] Samo ometanje sustava podrazumijeva namjerni čin ozbiljnog neovlaštenog sprječavanja funkcioniranja računalnog sustava.[127] Ometanje rada računalnog sustava najčešće se sastoji od istovremenog slanja podataka s većeg broja računala: npr. distribuirani napadi uskraćivanja usluga (tzv. DOS-napadi).[128] Ometanje se može izvršiti slanjem tzv. *spama* ili putem *hoaxa*.[129] *Spam* je neželjena elektronička poruka po-

[121] http://www.cert.malver/crimeware (11. listopada 2017.).

[122] http://www.cert.hr/malver/keyloggeri (11. listopada 2017.).

[123] V. Pajčić, M., Leclair, G., Borba protiv organiziranog kriminala, Priručnik za polaznike, cit. prema Škrtić, D., *op. cit.* bilj. (106), str. 328.

[124] Škrtić, D., Kaznena djela računalnog kriminaliteta u novom Kaznenom zakonu Republike Hrvatske, http://www.fvv.uni-mb.si/DV2012/zbornik/informacijska_varnost/skrtic.pdf, str. 10 (11. listopada 2017.).

[125] *Ibid*.

[126] Turković, K. *et al*., *op. cit.* bilj. (63), str. 343. Usp. čl. 4. st. 7. i 8. Direktive (EU) 2016/1148 EP i Vijeća o mjerama za visoku zajedničku razinu sigurnosti mrežnih i informacijskih sustava širom Unije, koja primjenjuje pojmove incident i rješavanje incidenta.

[127] Nezakonito ometanje sustava Direktivom 2013/40/EU regulirano je u odredbi čl. 4. kao ozbiljno ometanje ili prekidanje funkcioniranja informacijskog sustava unosom, prijenosom, oštećivanjem, brisanjem, uništavanjem, mijenjanjem ili prikrivanjem računalnih podataka ili onemogućavanjem pristupa takvim podacima kada se počini s namjerom i bespravno kao kažnjivo djelo (barem kada nije riječ o lakšim slučajevima). Direktiva razlikuje nezakonito ometanje sustava, nezakonito ometanje podataka i nezakonito presretanje. V. čl. 4., 5. i 6.

[128] *Ibid*.

[129] *Hoax* je poruka elektroničke pošte neistinitog sadržaja poslana s ciljem zastrašivanja ili dezinformiranja primatelja. Sama ne može uzrokovati oštećenja računalnih programa i ope-

slana zbog namjere oglašavanja propagandnog sadržaja ili *phishing*-napada ili kao sredstvo distribucije *malver*-poveznica.[130] *Hoaxi* zavaravaju korisnike, narušavaju ugled određenih organizacija ili osoba, pri čemu bespotrebno opterećuju mrežu i poštu primatelja i povećavaju troškove korištenja interneta.[131] Pojavljuju se kao: upozorenja o štetnim programima, lanci sreće i zarade, lažni zahtjevi za pomoć, zastrašujući i prijeteći *hoaxi*, lažne peticije, kompromitirajući i bezazleni *hoaxi*.[132]

5.3. Zastupljenost u praksi

Za razliku od drugih oblika prijevara, broj prijava u odnosu na punoljetne počinitelje prijevara kontinuirano raste od 2007. godine, osim u 2016.. u kojoj se bilježi pad prijava. Postotak odbačaja prijava znatno je manji u odnosu na druge oblike prijevara i u razdoblju od 2012. do 2016. maksimalno je iznosio 9,1 %.[133]

Tablica 7.

MUP RH

	Prijav. k. d.	**Razriješena k. d.**	**Materijalna šteta**
2012.	505	459	2.487.696
2013.	583	525	4.570.027
2014.	960	864	5.567.023
2015.	1361	1215	3.490.920
2016.	1365	1238	7.404.934

racijskih sustava, ali može sadržajem i vještom psihologijom navesti korisnike da sami oštete svoje programe i sustave. http://www.cert.hr/hoax (11. listopada 2017.).

130 http://www.cert.hr/spam (11. listopada 2017.). Najčešće se šalje putem elektroničke pošte, ali i putem elektroničkih foruma, blogova, socijalnih mreža, servisa za izravnu komunikaciju i drugih sustava za razmjenu poruka ili drugih podataka.

131 http://www.cert.hr/spam (11. listopada 2017.).

132 *Idem*.

133 U razdoblju od 2007. do 2012. od 3,9 % do 14,2 %. Sokanović, L., *op. cit*. bilj. (6), str. 201.

Tablica 8.

DZS: prijave, optužbe i osude

	Prijave	**Optužbe**	**Osude**
2012.	195	98	92
2013.	209	100	86
2014.	207	81	78
2015.	533	65	59
2016.	456	93	86

Ukoliko usporedimo podatke MUP-a RH o materijalnoj šteti koja prelazi milijunske iznose i podatak iz Izvješća državnog odvjetništva za 2016. godinu o tome da je imovinska korist oduzeta u trinaest predmeta kaznenih djela protiv računalnih sustava, programa i podataka u visini od 53.131,00 kuna, zamjećuje se znatna razlika. Najčešće sankcije primijenjene prema počiniteljima jesu uvjetne zatvorske kazne u trajanju od šest do dvanaest mjeseci te tri do šest mjeseci. Nijedna novčana kazna nije izrečena. Nema dostupnih podataka o primjeni sigurnosnih mjera, no kod računalne prijevare, posebice kod specijalnih povratnika te, naravno, kada je djelo počinjeno putem interneta i ako postoji opasnost da će zlouporabom interneta ponovno počiniti djelo, valja voditi računa o izricanju sigurnosne mjere zabrane pristupa internetu.

6. ZAKLJUČAK

Materijalizam i konzumerizam već se duže nameću kao temeljne odrednice i načela današnjih društava, pri čemu je maksima *Cogito, ergo sum* zamijenjena maksimom *Habeo, ergo sum*. Imajući u vidu da su u RH kaznena djela protiv imovine u ukupnoj strukturi kriminaliteta fizičkih osoba najzastupljenija kaznena djela već dugi niz godina te da je upravo prijevara nakon teške krađe i krađe najčešća, držimo kako se veća pozornost mora usmjeriti kako na suzbijanje prijevara tako i na adekvatno sankcioniranje počinitelja. I kod kaznenih djela protiv gospodarstva najviše je presuda doneseno zbog kaznenih djela zlouporabe povjerenja i prijevare u gospodarskom poslovanju. Subvencijska i računalna prijevara ne predstavljaju bitan udio u ukupnom kriminalitetu RH, no s obzirom na sve veće značenje potpora i subvencija za gospodarstvo te opću uporabu računala, bez kojih je danas život nezamisliv, možemo očekivati veću incidenciju tih kaznenih djela. O značaju prijevara u takvim okolnostima svjedoči i činjenica da je u UFEU-u posebno šesto poglavlje posvećeno upravo borbi protiv prijevara. S obzirom na gospodarsku globalizaciju zajednička jez-

gra tih kaznenih djela na tlu Europe čini se neizbježnom, ma koliko se države opirale pozivanjem na svoj kaznenopravni suverenitet. Bilo *prijevarnih genija* ili *genijalnih prevaranata* osobito će se pažljivo morati pratiti u području računalnih prijevara, koje su i *meka* za gospodarske prijevare. Dok je normativna razina kaznenopravne zaštite u Republici Hrvatskoj u odnosu na imovinu, gospodarstvo, računalne sustave, programe i podatke te izborno pravo u svezi s kaznenim djelima prijevare visoka, držimo kako bi u praksi valjalo pristupiti promjenama. Naime ta kaznena djela prate i specifični problemi u progonu, od teškoća kod dokazivanja posebnog cilja, odnosno subjektivnog obilježja bića djela, utvrđivanja imovinske štete, do izricanja adekvatnih sankcija. U pogledu sankcija to se ponajprije odnosi na češće izricanje novčanih kazni kao sporednih, što bi bilo i u skladu s pozitivnom europskom praksom, prema kojoj su za prijevaru novčane kazne najčešće sankcije nakon uvjetne osude.[134] Ovim bismo, vjerujemo, bili i bliže ostvarivanju svrhe kažnjavanja, i to kako u pogledu utjecaja na počinitelje i sve druge da ne čine kaznena djela tako i u pogledu vraćanja povjerenja građana u pravni poredak. Naime u sadašnjoj situaciji, kada se najviše izriču uvjetne kratkotrajne kazne zatvora, kada se protupravna imovinska korist vrlo rijetko vraća oštećenicima te se troškovi kaznenih postupaka podmiruju najviše iz proračuna RH, a pri tome se počiniteljima prijevara plaća i obvezna obrana (naravno, sukladno pozitivnim propisima), uistinu možemo propitivati učinkovitost pravnog sustava. Stoga bi u budućnosti bilo potrebno uspostaviti adekvatne baze podataka o visini protupravne imovinske koristi pribavljene tim djelima, visini vraćene štete i troškovima koje RH ima zbog tih postupaka, a potom uložiti dodatne napore da se postupci skrate, da se eventualno što veći broj predmeta rješava nagodbom te da se oštećenici obeštete. Pri tome i dalje treba inzistirati na suradnji i kontinuiranoj edukaciji svih koji rade na tim predmetima te zadržati dobru praksu MUP-a RH u prevenciji djela pravovremenim upozoravanjem na pojedine aktualne oblike prijevara.

LITERATURA

1. Achenbach, H., Ransiek, A. (Hrsg.), Handbuch Wirtschaftsstrafrecht, C. F. Müller Verlag, 2012.
2. Bačić, F., Pavlović, Š., Komentar Kaznenog zakona, Organizator, Zagreb, 2004.
3. Bedi, D., Analiza suzbijanja gospodarskih prijevara u Republici Hrvatskoj, Policija i sigurnost, 22 (3), 2013.
4. Birklbauer, A., Hilf, M. J., Tipold, A., Strafrecht, Besonderer Teil I, § 75.-168.e StGB, Wien, 2011.

[134] European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2014, 5th edition, Aebi, M. F. *et al*., Helsinki, 2014, str. 153, dostupno na: http://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/qrMWoCVTF/HEUNI_report_80_European_Sourcebook.pdf (30. rujna 2017.).

5. Cvitanović, L., Svrha kažnjavanja u suvremenom kaznenom pravu, HUKPP, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 1999.
6. Derenčin, M., Osnova novog kaznenog zakona o zločinstvih i prestupcih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju uz Obrazloženje, Narodne novine, 1879.
7. Derenčinović, D., Mit(o) korupciji, Nocci, Zagreb, 2001.
8. Derenčinović, D. (ur.), Posebni dio kaznenog prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013.
9. Derenčinović, D., Neka zapažanja o utjecaju međunarodnih konvencija na razvitak hrvatskog kaznenog prava, Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva 2004., Inženjerski biro, Zagreb.
10. Donatsch, A. (Hrsg.), Schweizerisches Strafgesetzbuch und JStG, Orell Füssli Verlag AG, Zürich, 2010.
11. Dragičević, D., Kompjuterski kriminalitet i informacijski sustavi, Informator, Zagreb, 1999.
12. Dragičević, D., Kompjutorski kriminalitet – nužnost zakonodavnih izmjena, u: Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva, 2001, Inženjerski biro, Zagreb.
13. Đurđević, Z., Konvencija o zaštiti financijskih interesa Europskih zajednica – nastanak, sadržaj i implementacija, HLJKPP (Zagreb), vol 14, broj 2/2007.
14. Đurđević, Z. (ur.), Current Issues in European Criminal Law and the Protection of EU Financial Interests, Zagreb, 2006, Sveučilišna tiskara.
15. Đurđević, Z., Kaznenopravna zaštita financijskih interesa Europske unije u Republici Hrvatskoj *pro futuro* (prema radnom Nacrtu prijedloga Kaznenog zakona od 21. listopada 2010.), HLJKPP (Zagreb), vol. 17, broj 2/2010.
16. Eder-Rieder, M., Einführung in das Wirtschaftsstrafrecht, NWV, Wien, Graz, 2011.
17. Fischer, T., Strafgesetzbuch, Kommentar, C. H. Beck, 2012.
18. Fabrizy, E. E., Strafgesetzbuch, Kurzkommentar, Manzsche Verlags- und Univeristätsbuchhandlung, Wien, 2010.
19. Geschonneck, A., Cai, Z., Scheben, M. O., KPMG, Wirtschaftskriminalität in Deutschland, Studie 2016, dostupno na: https://cdn2.hubspot.net/hubfs/571339/LandingPages-PDF/wirtschaftskriminalitaet-2016-2-KPMG.pdf.
20. Horvatić, Ž. (gl. urednik), Rječnik kaznenog prava, Masmedia, Zagreb, 2002.
21. Izvješće Državnog odvjetništva Republike Hrvatske za 2016. godinu, Zagreb, travanj 2017., http://www.dorh.hr/Default.aspx?sec=645.
22. Jelčić, B. *et al*., Financijsko pravo i financijska znanost, Narodne novine, Zagreb, 2008.
23. Konhäuser, A., Lindemann, M., Anfängerklausur – Strafrecht: Eingehungs- und Erfüllungsbetrug – Schlichter Wein in teueren Flaschen, JuS 2011.
24. Kraatz, E., Individualisierung contra Normativierung, Oder: Überlegung zum Auslegungsmaβstab konkludenter Täuschungshandlungen beim Betrug (§ 263. StGB), Festschrift für Klaus Geppert zum 70. Geburtstag am 10. März 2011., De Gruyter.
25. Kudlich, H., Oglakcioglu, M. T., Wirtschaftstraftaten, C. F. Müller, 2011.
26. Kurtović Mišić, A., Milivojević, L., Strinić, V., Novosti u propisivanju, izricanju i izvršenju novčane kazne, HLJKPP (Zagreb), vol. 16, broj 2/2009.
27. Maršavelski, A., Prijevara u gospodarskom poslovanju kao poseban oblik kaznenog djela prijevare, Pravnik, 39 (81), 2005.
28. Martens, J., Subventionskriminalität zum Nachteil des EG, Centarius Verlag, 2001.
29. Novoselec, P. (ur.), Posebni dio kaznenog prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007.
30. Novoselec, P., Sudska praksa, HLJKPP (Zagreb), vol 11, br. 2/2004, str. 1130-1133.
31. Novoselec, P., Uvod u gospodarsko kazneno pravo, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2009.

32. Orlović, A., Gospodarska kriminalistika, Uvod u kriminalističko istraživanje gospodarskog kriminaliteta i korupcije, MUP RH, Zagreb, 2016.
33. Panian, Ž., Izazovi elektroničkog poslovanja, Narodne novine, Zagreb, 2002.
34. Popp, A., Informationstechnologie und Strafrecht, JuS 2011.
35. Schlösser, J., Der „Bundesliga – Wettskandal“- Aspekte einer strafrechtlichen Bewertung, Neue Zeitschrift für Strafrecht, 2005, Heft 8.
36. Schönke, A., Schräder, H., Strafgesetzbuch – Kommentar, C. H. Beck, München, 2006.
37. Schuh, D., Computerstrafrecht im rechtvergleich – Deutschland, Österreich, Schweiz, Duncker & Humblot, Berlin, 2012.
38. Sieber, U. i dr., Europäisches Strafrecht, Handbuch, Baden-Baden, Nomos, 2011.
39. Sokanović, L., Prijevare u kaznenom pravu, doktorski rad, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2014.
40. Sokanović, L., Getoš Kalac, A.-M., Izborna prijevara – kriminološka i kaznenopravna analiza u hrvatskom i komparativnom kontekstu, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 67, br. 2, 2017.
41. Srdić, M. (gl. urednik), Pravna enciklopedija, Savremena administracija, Beograd, 1979.
42. Stratenwerth, G., Jenny, G., Bommer, F., Schweizerisches Strafrecht, Besonderer Teil I, Stämpli Verlag AG Bern, 2010.
43. Šilović, J., Kazneno pravo, Kraljevska zemaljska tiskara, Zagreb, 1908, 4. izdanje.
44. Škrtić, D., Kaznenopravna zaštita informatičkih sadržaja, doktorska disertacija, Pravni fakultet u Zagrebu, 2011.
45. Škrtić, D., Kaznena djela računalnog kriminaliteta u novom Kaznenom zakonu Republike Hrvatske, http://www.fvv.uni-mb.si/DV2012/zbornik/informacijska_varnost/skrtic.pdf.
46. Tiedemann, K., Wirtschaftsstrafrecht, Besonderer Teil, Carl Heymanns Verlag, Köln, München, 2008.
47. Turković, K. *et al*., Komentar Kaznenog zakona, Narodne novine, Zagreb, 2013.
48. Vedriš, M., Klarić, P., Građansko pravo, Narodne novine, 2004, Zagreb.

Summary

FRAUD IN THE CRIMINAL CODE

The authors analyse selected features of fraud, fraud in economic transactions, subsidy fraud and computer fraud that pose doctrinal challenges and problems in practice. Given that these offences belong to relatively new branches of law, such as economic and financial criminal law, and a special form of crime, computer crime, interdisciplinary knowledge is required to prosecute them successfully. The authors announce the need for more frequent fines as secondary punishments, as these offences are acts of greed. The study points to the need to establish appropriate databases on the amount of unlawful material gain acquired by these acts, the amount of reimbursement and the costs incurred by the Republic of Croatia for these proceedings.

Keywords: fraud, fraud in economic transactions, subsidy fraud, computer fraud, illegal material benefit